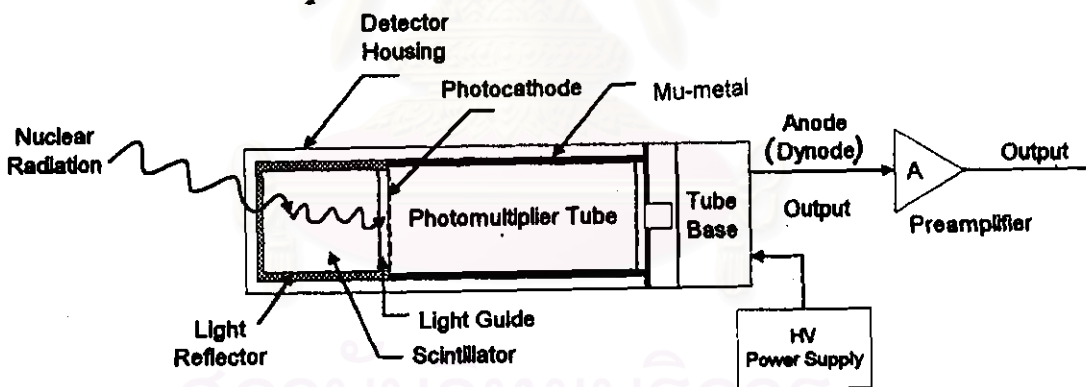

บทที่ 2

ทฤษฎี

2.1 หัววัดรังสีชนิดซินทิลเลชัน

หัววัดรังสีชนิดซินทิลเลชัน เป็นหัววัดรังสีที่มีกระบวนการวัดรังสีทางอ้อม มีโครงสร้างที่ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนที่รับอันตรกิริยาและเกิดประกายแสง (scintillator) ต่อเชื่อมกับส่วนที่ทำหน้าที่เปลี่ยนประกายแสงเป็นสัญญาณอิเล็กทรอนิกส์ และทวีคูณอิเล็กตรอน (photomultiplier tube, PMT) ซึ่งห่อหุ้มไว้ด้วยภาชนะปิดป้องกันแสงสว่างจากภายนอกและบริเวณหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน (PMT) จะห่อหุ้มด้วยแผ่นกั้นสนามแม่เหล็ก (mu-metal) เพื่อป้องกันการรบกวนสนามแม่เหล็กซึ่งจะทำให้กลุ่มอิเล็กตรอนเบี่ยงเบนจากบริเวณไดโนด (dynode) ดังแสดงโครงสร้างในรูปที่ 2.1

รูปที่ 2.1 โครงสร้างของหัววัดรังสีชนิดซินทิลเลชัน

ขั้นตอนการทำงานของหัววัดรังสีชนิดซินทิลเลชัน

1. เมื่ออนุภาคนิวเคลียร์ตกกระทบซินทิลเลเตอร์ จะเกิดประกายแสงขึ้น ณ บริเวณที่มีการถ่ายโอนพลังงาน
2. แสงที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งจะสะท้อนกลับ โดยตัวสะท้อน (reflector) ซึ่งทำด้วย Al_2O_3 และส่วนหนึ่งจะส่งตรงไปยังตัวนำแสง (light guide) ผ่านไปยังโฟโตแคโทด (photocathode) ภายในหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน

3. โฟโตอิเล็กตรอน (photoelectrons) จะถูกปลดปล่อยจากโฟโตแคโทด ตรงไปยัง ไดโนดและถูกทวีคูณด้วยส่วนทวีคูณอิเล็กตรอน (electron multiplier)

4. ปริมาณอิเล็กตรอนที่ถูกรวบรวมบนแอโนด จะสร้างพัลส์ของกระแสขึ้นที่อินพุตของ ภาคขยายสัญญาณส่วนหน้า (preamplifier)

ปริมาณประจุ (Q) ที่ปรากฏบนแอโนด หรือ ไดโนด ตัวสุดท้ายของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน จะเป็นสัดส่วนกับพลังงานของอนุภาคนิวเคลียร์ เนื่องจากความเข้มของประกายแสงแต่ละครั้ง ขึ้นอยู่กับพลังงานที่ถ่ายโอนให้ซินทิลเลเตอร์ ดังนั้น ถ้าให้ n_e เป็นจำนวนโฟโตอิเล็กตรอนที่ปล่อย จากแคโทด แต่ละตัวมีประจุเท่ากับ $q_e(1.602 \times 10^{-19}c)$ และ M เป็นค่าทวีคูณอิเล็กตรอนของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน ในการวัดรังสีแต่ละครั้งปริมาณประจุ Q จะมีค่าเท่ากับ [2]

$$Q = Mq_e n_e \dots\dots\dots 2.1$$

2.1.1. กระบวนการเกิดสัญญาณพัลส์จากประกายแสง

การดูดกลืนพลังงาน โดยสารซินทิลเลเตอร์ แล้วเปล่งแสงออกมาให้สามารถเห็นได้เรียกว่า"การเรืองแสง (fluorescence)" สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในสารอินทรีย์ (organic) และ สารอนินทรีย์ (inorganic) โดยมีกลไกคล้ายกัน คือ การเกิดเอกซ์ไซเตชัน (excitation) ของอิเล็กตรอนจากภาวะปกติสู่ภาวะถูกกระตุ้นที่ระดับพลังงานหนึ่ง และลดพลังงานกลับลงสู่ภาวะปกติด้วยการปลดปล่อยคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าในลักษณะประกายแสง (scintillating light) ที่มีความยาวคลื่นของแสงช่วงคลื่นที่มองเห็นก่อนไปทางด้านแสงเหนือม่วงออกมา ดังแสดงด้วยแผนภาพระดับพลังงานในรูปที่ 2.2 ก. และ ข.

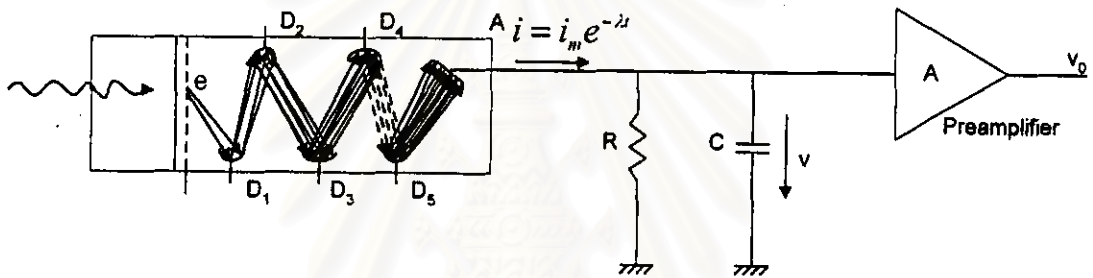

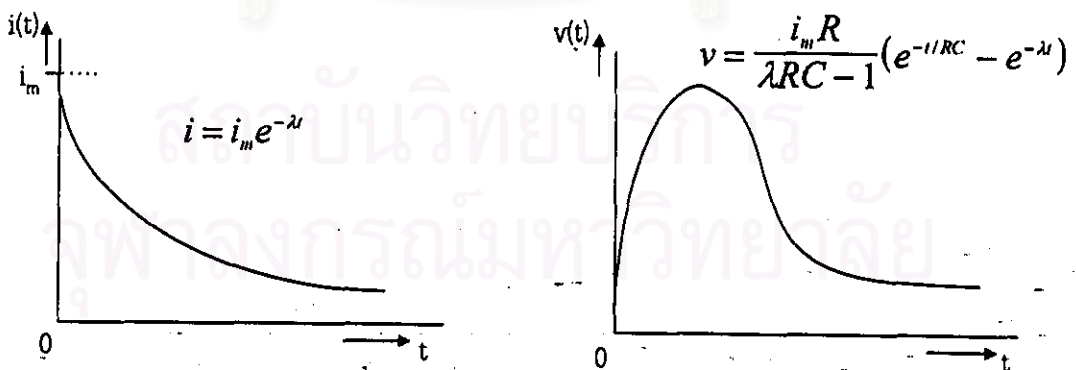
กระแสในวงจร RC ของภาคขยายส่วนหน้าซึ่งมีค่าคงที่เวลาเท่ากับ RC จะทำให้เกิดพัลส์ศักดาไฟฟ้าที่อินพุตของภาคขยายส่วนหน้า ดังแสดงในรูปที่ 2.3 และสมการที่ 2.4 ซึ่งได้จากผลคูณของฟังก์ชันของวงจร RC และกระแสพัลส์เป็น

$$v = \frac{i_m R}{\lambda RC - 1} (e^{-t/\lambda RC} - e^{-\lambda t}) \dots\dots\dots 2.4$$

รูปสัญญาณพัลส์ที่ได้จากหัววัดรังสี และสัญญาณพัลส์ที่เกิดที่อินพุตของภาคขยายส่วนหน้าแสดงในรูปที่ 2.4 [2]

รูปที่ 2.3 การเกิดสัญญาณพัลส์ของหัววัดซินทิลเลชัน

ก. สัญญาณพัลส์กระแสจาก PMT ข. สัญญาณพัลส์ศักดาที่อินพุตของภาคขยายส่วนหน้า
รูปที่ 2.4 แสดงสัญญาณพัลส์ของหัววัดรังสีซินทิลเลชัน

2.1.2. สารซินทิลเลเตอร์ชนิดต่าง ๆ

2.1.2.1. สารซินทิลเลเตอร์ชนิดสารอินทรีย์ (organic scintillator)

กลไกการเกิดซินทิลเลชันของสารอินทรีย์ อธิบายได้ด้วยแผนภาพแถบพลังงานในรูปที่ 2.2ก. เมื่อโมเลกุลสารอินทรีย์ดูดกลืนพลังงานจากรังสี อิเล็กตรอนจะได้รับการกระตุ้นจากระดับปกติ (S_{00}) ขึ้นไปอยู่ระดับ S_1 หรือ S_2, S_3 อิเล็กตรอนที่ได้รับพลังงานสูงเกินระดับ S_{10} จะลดระดับพลังงานมาอยู่ในระดับ S_1 อย่างรวดเร็วมากโดยไม่มีการปลดปล่อยโฟตอน เนื่องจากพลังงานระหว่างระดับพลังงานน้อยมาก จากนั้นอิเล็กตรอนที่ระดับ S_{10} ในอนุกรมระดับพลังงานเดี่ยว (single) จะลงสภาวะปกติที่ระดับ S_{00} ปลดปล่อยแสงเรืองออกมา ในบางกรณีกลุ่มอิเล็กตรอนที่ระดับ S_1 อาจเปลี่ยนภาวะไปอยู่ในอนุกรมพลังงานทริปเปต (triplet) เรียกว่า "การเกิด intersystem crossing" ที่ระดับ T, การลงสู่ภาวะปกติจะมีเวลานานถึง 10^3 วินาที ทำให้เป็นการยืดเวลาการเรืองแสงให้ยาวขึ้น เรียกการเรืองแสงแบบนี้ว่า "ฟอสฟอเรสเซนซ์ (phosphorescence)" ซึ่งจะเกิดการรบกวนต่อการเกิดประกายแสงในสารอินทรีย์เสมอ นอกจากนี้แสงที่เกิดจากสารอินทรีย์จะมีความยาวคลื่นสั้นมาก และถูกโมเลกุลของก๊าซโดยเฉพาะออกซิเจนที่เจือปนอยู่ดูดกลืนแสงไปทำให้ปริมาณแสงลดลง หรือบางครั้งสีของสารอินทรีย์ก็เป็นตัวลดปริมาณแสงลง เรียกว่า "เกิดการควENCHING" ในสารอินทรีย์ชนิดเหลวจะมีการเติมสารผสมเพื่อเป็นตัวถ่ายโอนพลังงานปฐมภูมิ และปล่อยแสงที่มีความยาวคลื่นที่ยาวกว่า เรียกว่า "wavelength shifter" หรือเปลี่ยนประกายแสงที่เกิดขึ้นให้มีความยาวคลื่นเหมาะสมกับความไวของหลอดทิวทิลออิเล็กทรอนิกส์ด้วย

ซินทิลเลเตอร์ชนิดสารอินทรีย์แบ่งเป็นชนิดต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ผลึกสารอินทรีย์บริสุทธิ์ (pure organic crystals) ได้แก่แอนทราซีน (anthracene) และสติลเบน (stilbene) ผลึกสารทั้ง 2 ชนิดแตกง่ายและไม่สามารถทำให้ขนาดใหญ่ได้แอนทราซีนเป็นผลึกที่ให้ประสิทธิภาพการเกิดประกายแสงสูง จึงมักพบว่าจะใช้เป็นซินทิลเลเตอร์อ้างอิงเสมอ ส่วนสติลเบนมีประสิทธิภาพต่ำกว่า เหมาะสำหรับวัดอนุภาคที่มีประจุและอิเล็กตรอน

2. สารอินทรีย์เหลว (liquid organic solutions) ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ชนิด คือ สารเรืองรังสี และตัวทำละลาย พร้อมทั้งเติมสารที่ทำหน้าที่เป็นตัวเปลี่ยนความยาวคลื่นแสงเพื่อให้เหมาะสมกับความไวของหลอดทิวทิลออิเล็กทรอนิกส์ (PMT) สารผสมนี้จะต้องจัดออกซิเจนออกเนื่องจากเป็นตัวควENCHING ที่สำคัญ และบรรจุในขวด (vial) ที่มีโปแตสเซียมต่ำ เหมาะสำหรับการวัดรังสีเบตาพลังงานต่ำจาก C-14 หรือ H-3 ด้วยเทคนิคการวัดแบ็กกราวนด์ต่ำ (low background)

3. ซินทิลเลเตอร์ชนิดพลาสติก (plastic scintillator) [6] เป็นซินทิลเลเตอร์ที่ทำการละลายสารเรืองรังสี (tetraphenylbutadiene) ลงในสไตรีนโมโนเมอร์ (styrene monomer) จากนั้น

สไตรีน จะเกิดโพลีเมอไรซ์ เป็นพลาสติกแข็งในรูปของ “polystyrene-tetraphenylbutadiene” ใช้สำหรับวัดรังสีเบตาและอิเล็กตรอน ซินทิลเลเตอร์ชนิดพลาสติก อาจอยู่ในรูปอื่น เช่น polyvinyltoluene-p-terphenyl tetraphenylbutadiene เป็นต้น

4. ซินทิลเลเตอร์ ชนิดฟิล์มบาง (thin film scintillator) ซินทิลเลเตอร์ชนิดพลาสติกสามารถทำให้บางลงถึง 10 μm ด้วยเทคนิคการเคลือบสารเรืองรังสีพลาสติกบนผิวหน้าของหลอดทวิคูณอิเล็กตรอน ด้วยเทคนิคการระเหยไอสารในสุญญากาศ (vacuum evaporation) สำหรับวัดอนุภาคหนัก ซึ่งไม่สามารถวัดด้วยซินทิลเลเตอร์ชนิดพลาสติกหนาได้

5. ซินทิลเลเตอร์ชนิดสารอินทรีย์ ซึ่งเติมสารบางชนิด (loaded organic scintillators) ตามปกติสารอินทรีย์จะประกอบด้วยสารที่มีเลขมวลต่ำ เช่น ไฮโดรเจน คาร์บอน และออกซิเจน เป็นต้น ดังนั้น โอกาสในการเกิดอันตรกิริยากับรังสีแกมมาจึงน้อยมาก การที่จะเพิ่มโอกาสในการทำอันตรกิริยา หรือภาคตัดขวางต่อรังสีแกมมา ทำได้โดยการเติมสารที่มีเลขมวลสูงเข้าไป เช่น การเติมสารตะกั่ว หรือ การเติมดีบุกลงในซินทิลเลเตอร์ชนิดสารอินทรีย์เหลว เพื่อวัดรังสีแกมมาพลังงานต่ำเป็นต้น

2.1.2.2 ซินทิลเลเตอร์ชนิดสารอนินทรีย์ (inorganic scintillator)

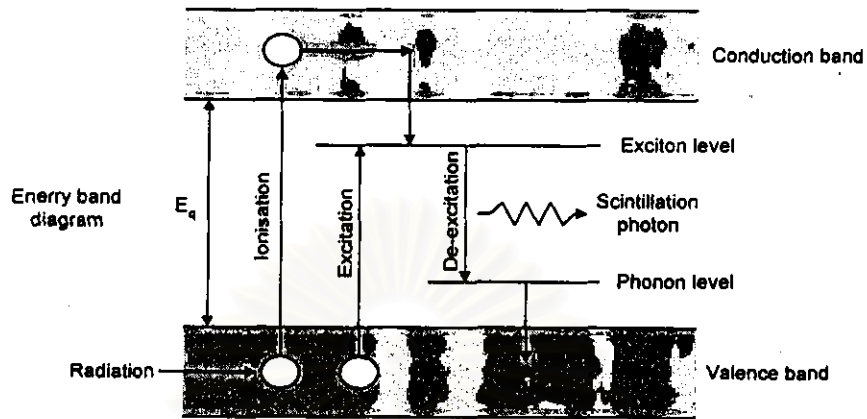
กลไกในการเกิดซินทิลเลชันของสารอนินทรีย์ อธิบายได้ด้วยแผนภาพแถบพลังงานในรูปที่ 2.2 ข. รูปแบบของ กระบวนการเกิดซินทิลเลชัน ในสารชนิดนี้ แบ่งได้เป็น 2 วิธี คือ

ก. เมื่ออนุภาคนิวเคลียร์พลังงานสูง ภายโอนพลังงานให้อะตอมของสารอนินทรีย์จะทำให้อิเล็กตรอนหลุดจากโครงสร้างในแถบวาเลนซ์ (valence band) ไปอยู่ในแถบคอนดักชัน (conduction band) กระบวนการนี้เรียกว่า “ไอออนไนเซชัน” ซึ่งอิเล็กตรอนในแถบคอนดักชันและโฮล (hole) ในแถบวาเลนซ์ สามารถเคลื่อนที่ได้อิสระ

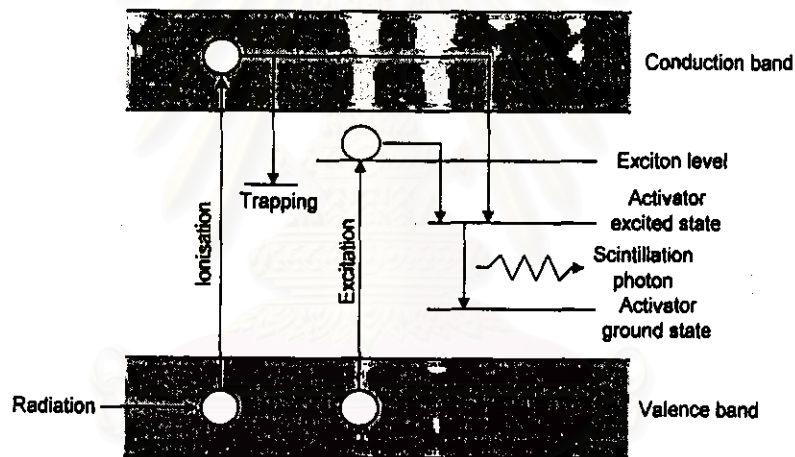
ข. วิธีการอีกวิธีหนึ่งเรียกว่า “เอกซ์ไซเตชัน (excitation)” คือการที่อะตอมได้รับพลังงานก่อให้เกิดคู่ของอิเล็กตรอนและโฮล (electron-hole pair) คู่ของอิเล็กตรอนและโฮล จะเหนี่ยวนำกันในลักษณะคล้ายอะตอมของไฮโดรเจน และสามารถเคลื่อนที่ไปมาได้ ซึ่งจะเกิดในกรณีที่อิเล็กตรอนขึ้นไปอยู่ในระดับเอ็กซิตอน (exciton) เท่านั้น

เมื่ออิเล็กตรอนลดระดับพลังงานลงสู่ภาวะปกติจะปลดปล่อยแสงเรืองออกมาสำหรับในกระบวนการแรก อิเล็กตรอนได้รับพลังงานสูงมาก ความยาวคลื่นของแสงที่ปลดปล่อยจะอยู่นอกย่านที่ตามองเห็น คงเหลือปริมาณแสงที่ปลดปล่อยในช่วงคลื่นแสงเหนือม่วง (ultraviolet) เฉพาะในกระบวนการหลัง จึงได้มีการเพิ่มโอกาสให้อิเล็กตรอนในกระบวนการแรกลงสู่ภาวะปกติด้วยระดับ

พลังงานเดียวกัน โดยการเติมสารที่ทำให้ไม่บริสุทธิ์ลงไปในสารอนินทรีย์ เรียกว่า “การ แอกติเวต (activated)”

ก. ผลึกสารอนินทรีย์บริสุทธิ์

ข. ผลึกสารอนินทรีย์ที่แอกติเวตสาร

รูปที่ 2.5 แผนภาพแถบพลังงานของอิเล็กตรอนในผลึกอนินทรีย์

หลังจากสารอนินทรีย์ได้รับการแอกติเวตสารบางชนิดลงไปจะทำให้แผนภาพของแถบพลังงานเปลี่ยนเป็นรูปที่ 2.5 ข. มีการสร้างบริเวณที่ทำหน้าที่เหมือนกับดักอิเล็กตรอน (traps) ที่อยู่ในแถบคอนดักชันและบริเวณระดับเอกซิตอน ให้เข้ามาอยู่ที่ระดับพลังงานของแอกติเวเตอร์ (activator-excited state) และลงสู่ภาวะปกติ (ground state) ด้วยเวลาในช่วง 10^{-8} วินาทีที่สามารถควบคุมให้ แสงที่ปลดปล่อยมีความยาวคลื่นใกล้เคียงกัน

ซินทิลเลเตอร์ชนิดสารอนินทรีย์ แบ่งเป็นชนิดต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ซินทิลเลเตอร์ชนิดอัลคาไลฮาไลด์ (Alkali halide scintillator) สารอนินทรีย์ ในกลุ่มอัลคาไลฮาไลด์ นี้เป็นซินทิลเลเตอร์ที่มีการแอกติเวตสาร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเกิดประกายแสงได้แก่

1.1 โซเดียมไอโอไดด์ (เทลเลียม) NaI (TI) เป็นผลึก NaI ที่เติมเทลเลียมมีความไวต่อความชื้น (hygroscopic) ผลึกจึงต้องผนึกสนิทในภาชนะ (air-tight container) มีประสิทธิภาพในการให้ประกายแสงสูง มีเวลาสลายแสง (decay time) ของพัลส์ประมาณ 230 ns ตัวผลึกแตกง่ายเมื่อได้รับการกระแทก หรือการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิที่รวดเร็ว (thermal shock) ผลึกวัดจะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางและความหนาต่าง ๆ กัน เช่น 1"x0.2", 1"x1", 3"x3", 5"x5" จนถึงขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 30" เป็นต้น ผลึกหนาใช้วัดรังสีแกมมา มีความสามารถในการแจกแจงพลังงานของ Cs-137 ในช่วง 7-9 % ผลึกชนิดบางใช้วัดรังสีเอกซ์ นอกจากนี้ยังออกแบบให้เป็นผลึกแบบหลุมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการวัด

1.2 ซีเซียมไอโอไดด์ (เทลเลียม) CsI(Tl) และซีเซียมไอโอไดด์ (โซเดียม) CsI(Na) ซีเซียมไอโอไดด์(เทลเลียม) ไม่ไวต่อความชื้น ผลึกทนต่อแรงกระแทก ผลึกที่บางสามารถแปรเปลี่ยนรูปทรงได้ตามต้องการ มีสัมประสิทธิ์การดูดกลืนพลังงานต่อขนาดของผลึกมากกว่า NaI(Tl) นอกจากนี้เวลาสลายแสงของ CsI(Tl) ยังขึ้นกับชนิดของอนุภาคนิวเคลียร์ที่วัด จึงทำให้นิยมใช้กับเทคนิคการวัดแบบแจกแจงรูปสัญญาณพัลส์ (pulse shape discrimination) ส่วน CsI(Na) นั้นมีเวลาสลายแสงช้ามาก (4.18 μ s) [3]

1.3 ลิเทียม (ยูโรเพียม) Li(Eu) เป็นผลึกที่ออกแบบเฉพาะการวัดนิวตรอน โดยอาศัยปฏิกิริยา ${}^6\text{Li}(n,\alpha)$ ใช้ลิเทียมที่มีความเข้มข้นของ ${}^6\text{Li}$ สูงกว่าธรรมชาติสำหรับการวัดเทอร์มัลนิวตรอน

2. ซินทิลเลเตอร์ที่ไม่อยู่ในกลุ่มอัลคาไลฮาไลด์

2.1 บิสเมทเจอร์มานเนต (BGO) เป็นผลึกของสารผสม Bi, Ge, O₁₂ มีค่าความหนาแน่นสูงถึง 7.3g/cm³ มีประสิทธิภาพในการวัดรังสีแกมมาสูง ทนทานกว่า NaI(Tl) มีประสิทธิภาพในการให้ประกายแสงน้อยกว่า มีเวลาสลายแสงของพัลส์ 300 ns ปกติจะมีการนำไปใช้กับการวัดรังสีแกมมานี้ต้องการหัววัดรังสีขนาดเล็ก ใช้ในเครื่องโทโมกราฟีชนิดรังสีเอกซ์ เป็นต้น

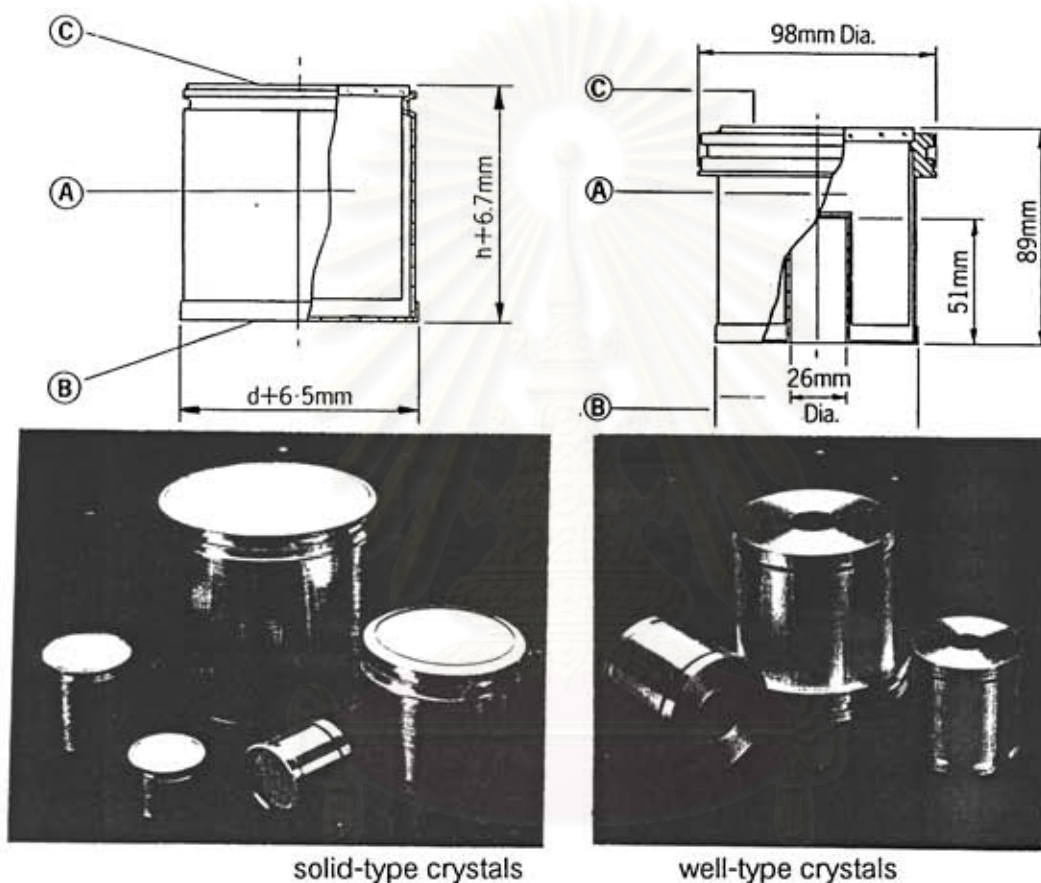
2.2 ซิงกะซีซัลไฟด์ (เงิน) ZnS(Ag) เป็นผงซินทิลเลเตอร์ สำหรับวัดอนุภาคที่มีประจุ เช่น อัลฟา และอนุภาคหนัก มีความหนาของแผ่นน้อยกว่า 25 mg/cm²

2.3 แคลเซียมฟลูออไรด์(ยูโรเพียม) CaF₂ (Eu) เป็นผลึกที่ไม่ไวต่อความชื้น

มีประสิทธิภาพในการวัดรังสีเบตา และอิเล็กตรอน ทนความเสียหายจากการทำลายของรังสีทำงานในสุญญากาศได้ดี จึงนิยมนำมาใช้ในการสร้างภาพจุลทรรศน์อิเล็กตรอน

2.4 ผลึกวัสดุอื่น ๆ ที่มีเวลาสลายแสงของพัลส์สั้นมากสำหรับใช้ในงานด้านวิเคราะห์เวลาของอนุภาคนิวเคลียร์ ได้แก่ BaF_2 , CsF , $CeFe_3$ เป็นต้น

solid-type crystals

well-type crystals

A = Crystal
B = Entrance Window
C = Optical Window

รูปที่ 2.6 ผลึกวัดโซเดียมไอโอไดด์ (เทลเลียม) แบบต่างๆ

3: ซินทิลเลเตอร์ชนิดแก้ว (glass scintillator) ซินทิลเลเตอร์ชนิดนี้ทำจากแก้วซิลิเกต (silicate) ที่บรรจุลิเทียมและแอกติเวตซีเรียมลงไปสำหรับใช้วัดเทอร์มินิวตรอนปกติจะใช้ลิเทียม (${}^6Li$) ที่มีความเข้มข้นถึง 95 % ซีเรียมที่แอกติเวตลงในเนื้อแก้วเพื่อให้ความยาวคลื่นของประกายแสงอยู่ในย่านความไวของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน ถ้าซินทิลเลเตอร์ชนิดแก้วนำไปประยุกต์ใช้ในการวัดรังสีแกมมาหรือเบตา ลิเทียมที่บรรจุในเนื้อแก้วไม่จำเป็นต้องมีความเข้มข้นสูง ใช้ลิเทียม

ธรรมชาติก็เพียงพอ ปัจจุบันแก้วที่ใช้ทำซินทิลเลเตอร์ จะผสมสารให้มีความหนาแน่นสูงขึ้นโดยมีส่วนผสมของ SiO_2 , Li_2O , Al_2O_3 , MgO , Ce_2O_3 และ BaO เป็นต้น

ตารางที่ 2.1 คุณสมบัติของซินทิลเลเตอร์ชนิดสารอนินทรีย์ [3]

Properties of Common Inorganic Scintillators

Material	Specific Gravity	Wavelength of Maximum Emission (nm) λ_{max}	Index of Refraction at λ_{max}	Principal Decay Constant (μs)	Pulse 10-90% Rise Time (μs)	Total Light Yield in Photons/McV	Absolute Scintillation Efficiency for Fast Electrons	Relative γ -Ray Pulse Height with Bi-alkali PM Tube
NaI(Tl)	3.67	415	1.85	0.23	0.5	38000	11.3%	1.00
CsI(Tl)	4.51	540	1.80	1.0	4	52000	11.9	0.49
CsI(Na)	4.51	420	1.84	0.63	4	39000	11.4	1.11
LiI(Eu)	4.08	470	1.96	1.4	—	11000	2.8	0.23
BGO	7.13	505	2.15	0.30	0.8	8200	2.1	0.13
BaF ₂ slow component	4.89	310	1.49	0.62	3	10000	4.5	0.13
BaF ₂ fast component	4.89	220	—	0.0006	—	—	—	0.03 ^a
ZnS(Ag) (polycrystalline)	4.09	450	2.36	0.2	—	—	—	1.30 ^b
CaF ₂ (Eu)	3.19	435	1.44	0.9	4	24000	6.7	0.78
CsF	4.11	390	1.48	0.004	—	—	—	0.05
Li glass ^c	2.5	395	1.55	0.075	—	—	1.5	0.10
For comparison, a typical organic (plastic) scintillator:								
NE 102A	1.03	423	1.58	0.002	—	10000	3.0	0.25

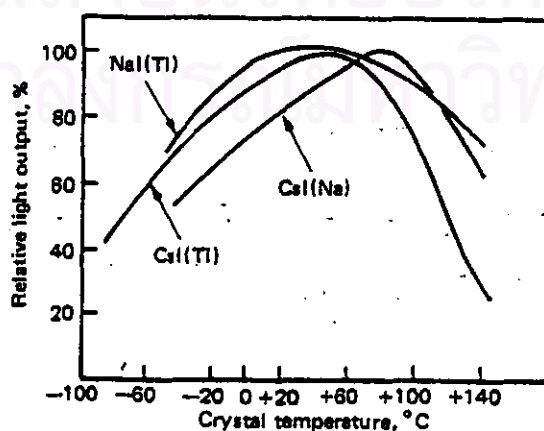
^aUsing UV-sensitive PM tube.

^bFor alpha particles.

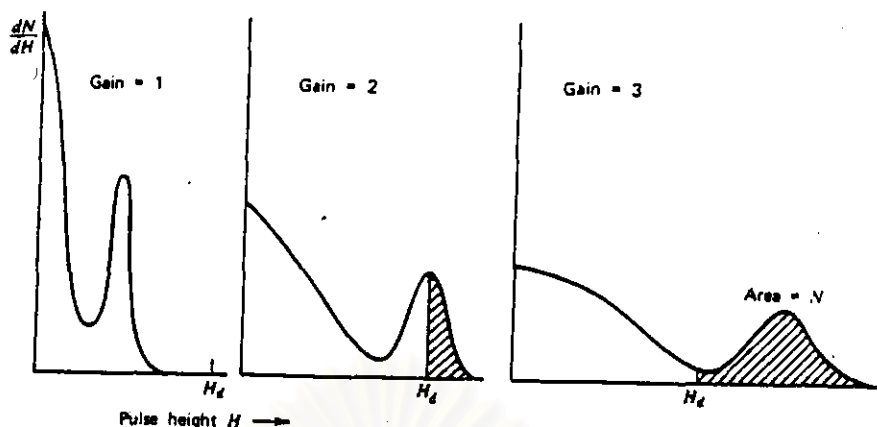
^cProperties vary with exact formulation. Also see Table 15-1.

Source: Data derived primarily from Refs. 56-58.

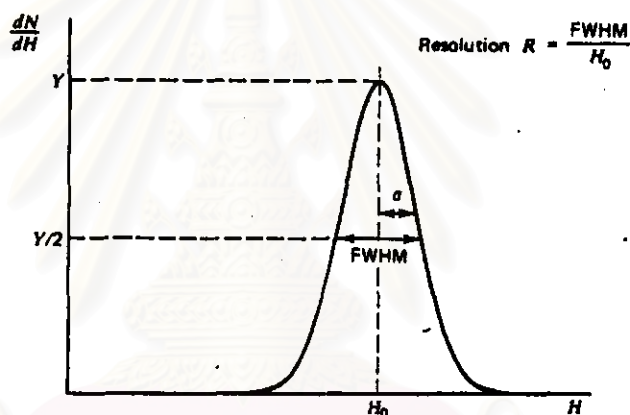
จากรายงานข้อมูลของห้องปฏิบัติการวิจัย Harshaw [1] แสดงให้เห็นว่าอุณหภูมิแวดล้อมมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพการให้ประกายแสงของผลึกวัตรงสังซินทิลเลเตอร์ชนิดต่างแสดงในเส้นกราฟ ความสัมพันธ์ของอุณหภูมิและความเข้มแสงสัมพันธ์ในรูปที่ 2.7 และรูปแบบสเปกตรัมอัตราขยาย การหาพื้นที่ใต้ curve และการหา เปอร์เซนต์ Resolution

(ก.) เส้นกราฟความสัมพันธ์ของอุณหภูมิและความเข้มแสงของผลึกวัตรงสัง

(ข.) เส้นกราฟแสดงค่าพิกเมื่อเพิ่มอัตราขยายและการหาพื้นที่

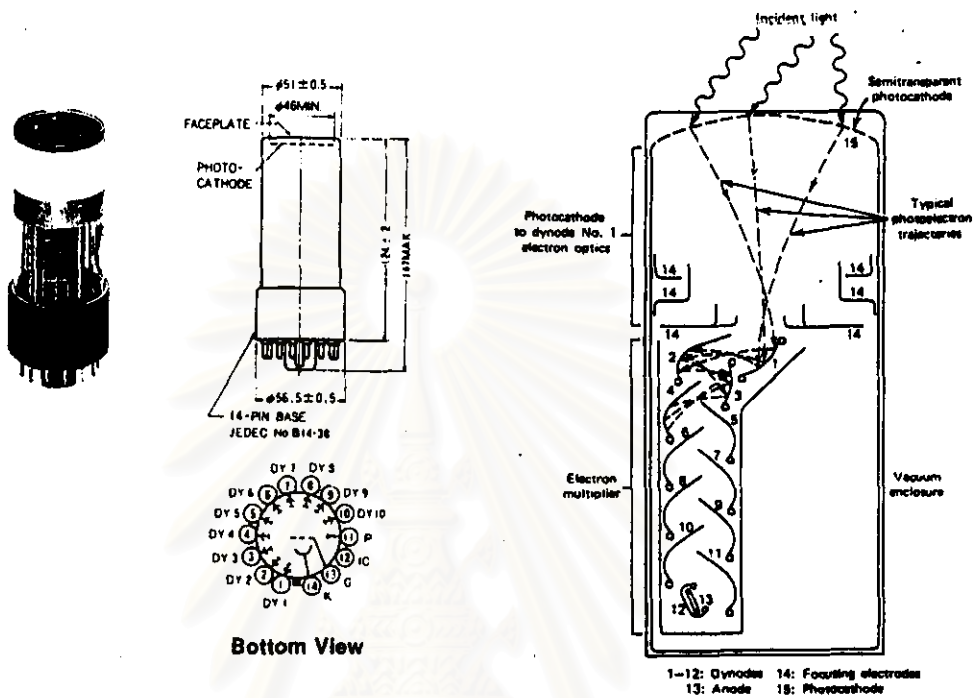

(ค.) เส้นกราฟแสดงการคำนวณหา Resolution

รูปที่ 2.7 เส้นกราฟแสดงความสัมพันธ์การหาประสิทธิภาพและพื้นที่ที่ได้พิก

2.2 หลอดทวีคูณอิเล็กตรอน (photomultiplier tube)

หลอดทวีคูณอิเล็กตรอน เป็นส่วนประกอบสำคัญในหัววัดซินทิลเลชัน ทำหน้าที่เปลี่ยนประกายแสงให้เป็นอิเล็กตรอน และขยายปริมาณอิเล็กตรอน ให้สูงพอที่จะสร้างสัญญาณพัลส์ หลอดทวีคูณอิเล็กตรอนที่ใช้กับหัววัดรังสีซินทิลเลชันจะเป็นแบบแสงเข้าทางด้านปลายของหลอด (end-on type) มีโครงสร้างดังรูปที่ 2.8 ประกอบด้วยส่วนต่างๆ บรรจุภายในหลอดแก้วชนิดโบโรซิลิเกตที่มีส่วนผสมของ ^{40}K ค่าซึ่งมีภาวะเป็นสัญญาณกาศ ส่วนประกอบที่สำคัญได้แก่

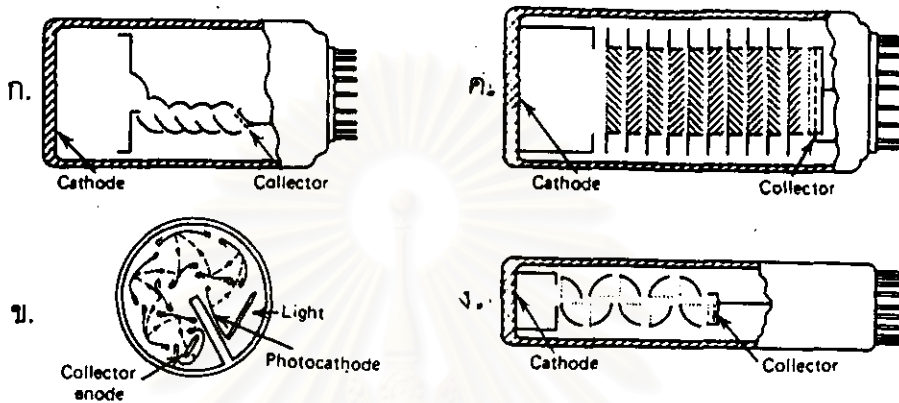
ก. รูปร่างภายนอกหลอด PMT

ข. โครงสร้างภายในหลอด PMT

รูปที่ 2.8 โครงสร้างของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน

1. โฟโตแคโทดแบบกึ่งแสงผ่าน (semitransparent photocathode) เป็นสารไวแสงประเภทไบอัลคาไล (bialkali) ได้แก่ Sb-Rb-Cs และ Sb-Kb-Cs เป็นต้น เมื่อแสงตกกระทบสารไวแสงจะปลดปล่อยโฟโตอิเล็กตรอน (photoelectron)
2. โฟกัส (focusing electrode) เป็นแผ่นขั้วไฟฟ้าที่ทำหน้าที่สร้างสนามไฟฟ้าสถิตย์ควบคุมตัวอิเล็กตรอนให้รวมกันสู่ไดโนดตัวแรก (1st dynode)
3. ไดโนด (dynode) เป็นแผ่นเคลือบสารที่ไวต่อการเกิดเซกกันดารีอิมิตชัน (secondary emission) จัดเรียงทำมุมกันเพื่อให้เกิดการทวีปริมาณอิเล็กตรอน ซึ่งอาจจะมีแผ่นขั้วระหว่าง 10 ถึง 15 แผ่น วัสดุที่ใช้ทำไดโนด ได้แก่ Cs₃Sb, AgMg, Cs₃Sb, CaBe เป็นต้น
4. แอโนด (anode) เป็นแผ่นรับประจุอิเล็กตรอนจากการทวีปริมาณของชุดไดโนด (dynode chain) เพื่อสร้างสัญญาณพัลส์กระแส หรือ พัลส์ศักดาไฟฟ้าทางออก ชุดแผ่นขั้วไฟฟ้าไดโนดและแอโนดนี้รวมเรียกว่า ส่วนทวีปริมาณอิเล็กตรอน (electronmultiplier) ซึ่งมีการจัดรูปแบบต่าง ๆ กัน 4 แบบ ดังในรูปที่ 2.9 ได้แก่

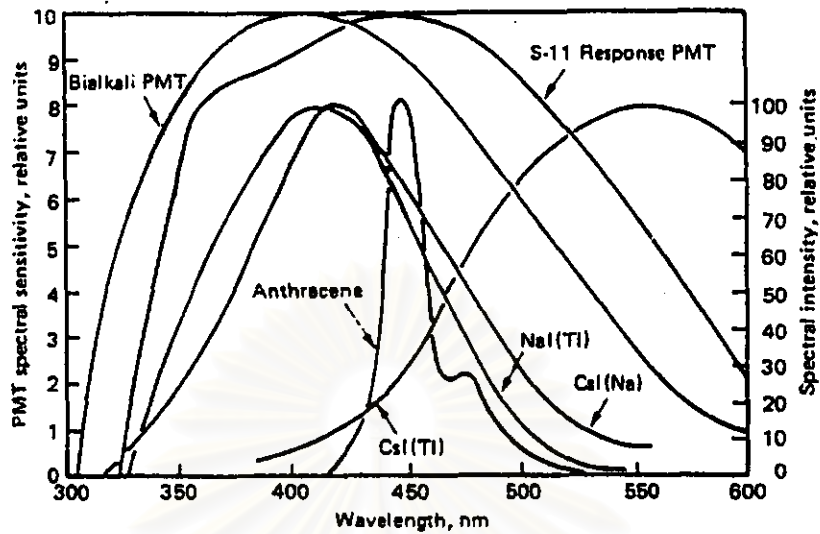
แบบ ก. Focus linear ข. Circular grid ค. Venetian blind ง. Box and grid

รูปที่ 2.9 รูปแบบของการจัดชุดไดโนดในหลอด PMT

2.2.1 การตอบสนองย่านความถี่แสง (spectral response)

ประสิทธิภาพในการเปลี่ยนประกายแสง หรือ แสงที่ตกกระทบแคโทด จะเปลี่ยนแปลงไปขึ้นกับความยาวคลื่นของแสง เส้นกราฟความสัมพันธ์ระหว่างความไวแสงของแคโทด และความยาวคลื่นแสง เรียกว่า "spectral response characteristic" การปลดปล่อยโฟตอน ในรูปของประกายแสงของผลึกซินทิลเลเตอร์จะอยู่ในช่วงความยาวคลื่น ที่ค่อนข้างยาวคลื่นแสงเหนือม่วง (Ultraviolet, UV) ลงมาถึงคลื่นแสงที่ตามองเห็น คือ 300 - 600 nm ขึ้นกับชนิดของผลึกซินทิลเลเตอร์ ดังนั้น หลอดทวิคูณอิเล็กทรอนิกส์ที่เหมาะสมกับงานด้านนี้จะต้องเลือกหลอดที่มีโฟโตแคโทด เป็นไบอัลคาไลต์ หรือ S11 ดังแสดงเส้นกราฟการตอบสนองช่วงคลื่น และช่วงคลื่นของประกายแสงจากผลึกซินทิลเลเตอร์ชนิดต่าง ๆ ในรูปที่ 2.10 [1]

รูปที่ 2.10 เส้นกราฟการตอบสนองช่วงคลื่นของ PMT และช่วงคลื่นของประกายแสงจากผลึกซินทิลเลเตอร์

2.2.2 คุณสมบัติของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน

หลอดทวีคูณอิเล็กตรอนที่ใช้กับหัววัดซินทิลเลเตอร์จะมีขนาดและรูปร่างต่างกันไป สามารถเลือกให้เหมาะกับขนาดของผลึกซินทิลเลเตอร์ สิ่งสำคัญของการใช้งานคือ อัตราขยาย (gain) หลอดซึ่งขึ้นกับไฟฟ้าศักดาสูงและจำนวนไดโอด อัตราขยายหรืออัตราทวีคูณอิเล็กตรอนจะอยู่ระหว่าง $0.5 \times 10^6 - 2.5 \times 10^6$ การใช้อัตราขยายสูงจะมีผลต่ออายุของหลอดและการเพิ่มอุณหภูมิซึ่งจะทำให้มีสัญญาณรบกวนสูง

ค่าพารามิเตอร์ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคุณสมบัติของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน ได้แก่ ประสิทธิภาพควอนตัม ความไวต่อการส่องแสง และอัตราขยายอิเล็กตรอน ซึ่งมีนิยามดังต่อไปนี้

ก. ประสิทธิภาพควอนตัม (quantum efficiency)

ประสิทธิภาพควอนตัม (QE) คือ อัตราส่วนของจำนวน โฟโตอิเล็กตรอนที่ปล่อยจากโฟโตแคโทด และจำนวนของโฟตอนที่ตกกระทบ

$$QE = \frac{\text{จำนวนของโฟโตอิเล็กตรอน}}{\text{จำนวนโฟตอนที่ตกกระทบ}} \dots\dots\dots 2.5$$

ข. ความไวต่อการส่องสว่าง (radiant sensitivity)

ความไวต่อการส่องสว่าง คือ อัตราส่วนของกระแสจากโฟโตอิเล็กตรอน (I_k) และกำลังการส่องสว่างของแสง (P) ที่ตกกระทบบนโฟโตแคโทด

$$S = \frac{\text{จำนวนของโฟโตอิเล็กตรอน}(I_k)}{\text{จำนวนโฟตอนที่ตกกระทบบน}(P)} \quad A/W \dots \dots \dots 2.6$$

จากทฤษฎีควอนตัมกล่าวว่า พลังงานของโฟตอน คือ $h\nu = \frac{hc}{\lambda}$ และถ้ากำลังของแสงส่องกระทบบนเท่ากับ P จำนวนของโฟตอนที่กระทบบนโฟโตแคโทดจะเท่ากับ $\frac{P}{h\nu}$ หรือ $\frac{P\lambda}{hc}$ ดังนั้น สมการที่ 2.5 จะเป็น [4]

$$QE = \frac{(I_k)hc}{P\lambda} = S \times \frac{hc}{\lambda}$$

$$\text{หรือกระแสของโฟโตอิเล็กตรอน } I_k = \frac{QE \cdot \lambda \cdot P \cdot q_e}{hc} \quad A \dots \dots \dots 2.7$$

ค. อัตราขยายอิเล็กตรอน (electron gain)

อัตราขยายกระแส หมายถึงอัตราส่วนของกระแสแอโนดและกระแสโฟโตอิเล็กตรอน ถ้าหลอดทวีคูณอิเล็กตรอนมีจำนวนไดโนด n ตัว สัมประสิทธิ์เฉลี่ยในการปลดปล่อยอิเล็กตรอนทุติยภูมิของไดโนดแต่ละชุด (δ) หาได้จาก

$$\delta = A (Vs)^\alpha \dots \dots \dots 2.8$$

เมื่อ A = ค่าคงที่

Vs = ศักไฟฟ้าระหว่างไดโนด

α = ค่าคงที่ของวัสดุและรูปทรงไดโนด (อยู่ระหว่าง 0.7-0.8)

ในกรณีของไดโนดที่ทำด้วย CsSb ค่า $\delta = 0.2 (Vs)^{0.7}$ และถ้าไดโนดที่ทำจาก Ag MgO ค่าของ $\delta = 0.025 Vs$

อัตราขยายรวมของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน (overall gain) ที่เกิดจากไดโนดทั้งหมดคำนวณได้ดังนี้

$$G = f(g\delta)^n \dots\dots\dots 2.9$$

- เมื่อ f = สัมประสิทธิ์การเก็บ (collection efficiency) น้อยกว่า 100 %
 g = สัมประสิทธิ์การถ่ายโอนอิเล็กตรอนระหว่างไดโนด เกือบ 100 %
 δ = สัมประสิทธิ์การปล่อยอิเล็กตรอนทุติยภูมิ
 n = จำนวนไดโนด

อัตราขยายอิเล็กตรอนในทางปฏิบัติสามารถหาได้จากการพิจารณาการสูญเสียในการเก็บอิเล็กตรอนเริ่มต้น และการถ่ายโอนปริมาณอิเล็กตรอนระหว่างไดโนด โดยการวัดความไวรวม (overall sensitivity) ของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน ซึ่งค่าทวีคูณอิเล็กตรอน (M) จะวัดในหน่วย A/lumen จากการใช้ต้นกำเนิดแสงชนิดหลอดไส้ทั้งตะเอนส่องไปยังแคโทดให้กำลังส่องสว่าง (S) ในหน่วย $\mu\text{A/lumen}$ ดังนั้น อัตราขยายที่แท้จริงจากผลการวัดนำมาคำนวณหาอัตราขยายรวมได้เป็น [4]

$$G_a = \frac{M}{S} \times 10^6 \dots\dots\dots 2.10$$

หลอดทวีคูณอิเล็กตรอนที่นิยมนำมาใช้กับผลึกวัดรังสีทั้งชนิดสารอินทรีย์และอนินทรีย์ จะมีอัตราขยายประมาณ 10^6 เท่า มีระบบการจัดไดโนดต่างๆ กันไปดังคุณลักษณะของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอนในตารางที่ 2.2 [5]

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

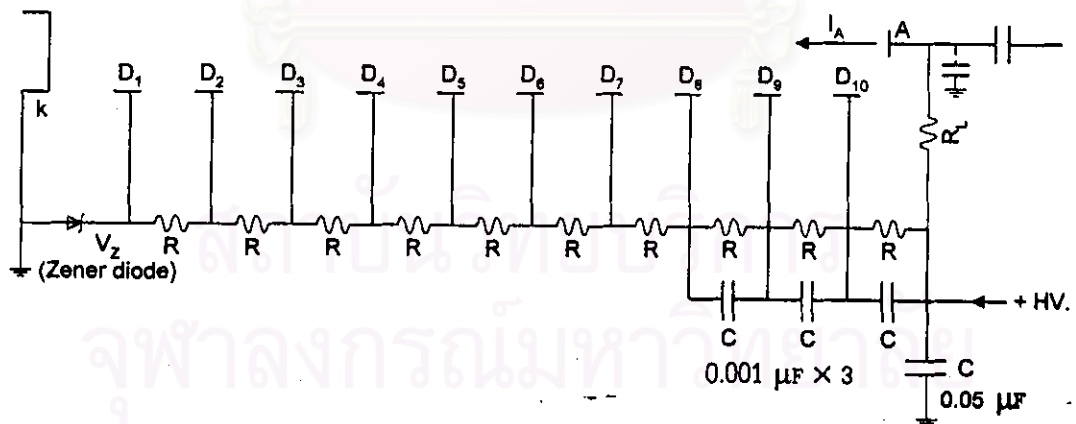

ตารางที่ 2.2 คุณสมบัติของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน

Type	Maximum Outside Dimensions (in.)		Cathode		Dynode System				Max Overall Voltage (V)
	Diameter	Length	Area (cm ²)	Response	No. of Dynodes	Type	Material	Gain	
RCA									
5819	2-1/4	5-13/16	14.2	S-11	10	Circ. focused	CsSb	2.3×10^6	1250
6342	2-1/4	5-13/16	14.2	S-11	10	Circ. focused	AgMg	0.55×10^6	1500
6855	2-1/4	5-13/16	14.2	S-11	10	Circ. focused	CsSb	2.3×10^6	1250
6199	1-9/16	4-9/16	7.75	S-11	10	Circ. focused	CsSb	2.8×10^6	1250
6372	2-9/16	7-3/4	80	S-11	10	Circ. focused	CsSb	2.5×10^6	1200
8055	5-1/2	6-3/4	97	S-11	10	Venetian blind	CuBe	1.5×10^6	2000
Du Mont									
8291	1-1/2	4-1/4	6.4	S-11	10	Box	AgMg	2×10^6	2100
8292	2-1/16	5-5/8	13.4	S-11	10	Box	AgMg	2×10^6	2100
6363		6-1/8	31.4	S-11	10	Box	AgMg	2×10^6	1800
6364	5-1/4	7-1/2	88.8	S-11	10	Box	AgMg	2×10^6	1800
EMVUS									
9536B	2	4-3/4	14.8	S-11	10	Venetian blind	CsSb	3×10^6	1700
CBS									
CL1012	1-1/2	4-3/4	8	S-11	10	Venetian blind	AgMg	2×10^6	1750

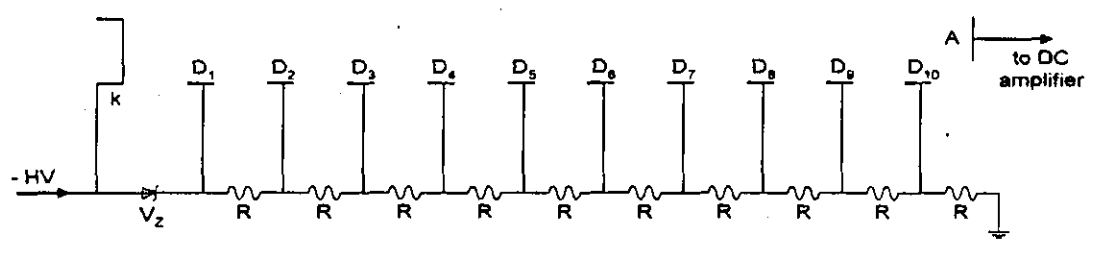
2.2.3 วงจรของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน

การจัดวงจรเพื่อไบอัสให้หลอดทวีคูณอิเล็กตรอนทำงานได้สมบูรณ์มี 2 รูปแบบ คือ แบบให้สัญญาณพัลส์ทางแอโนด และแบบการวัดปริมาณกระแสแอโนดต่อเนื่อง ดังแสดงในรูปที่ 2.11 และ 2.12 ตามลำดับ

- R = dividing resistor of dynode chain
- R_L = Load resistor
- C_L = capacitance of anode circuit to ground
- C_C = coupling capacitance

รูปที่ 2.11 การจัดวงจรฐานหลอด PMT ซึ่งให้สัญญาณรูปพัลส์

- R = dividing resistor of dynode chain
- R_L = Load resistor
- C_L = capacitance of anode circuit to ground
- c_c = coupling capacitance

รูปที่ 2.12 การจัดวงจรฐานหลอด PMT สำหรับการวัดสัญญาณต่อเนื่อง

ก. คุณสมบัติของแหล่งจ่ายไฟฟ้าศักดาสูงสำหรับหัววัดซินทิลเลชัน

1. ความคงที่แน่นอน (stability) ศักดาไฟฟ้าสำหรับไบอัสจะต้องมีเสถียรภาพสูงเพื่อมีศักดาไฟฟ้าคงที่ เนื่องจากอัตราขยายของหลอดขึ้นกับศักดาไฟฟ้านี้
2. ช่วงของศักดาไฟฟ้า ศักดาไฟฟ้าที่ใช้จะต้องสูงพอที่จะให้หลอดทำงานในอัตราขยายปกติ และต้องเป็นแบบปรับค่าได้ต่อเนื่อง เพราะหลอดทวีคูณอิเล็กตรอนแต่ละหลอดต้องการศักดาไฟฟ้าต่างกันไปตามชนิดของหลอด
3. กระแสไฟฟ้าของแหล่งจ่าย หลอดทวีคูณอิเล็กตรอนจะมีกระแสไหลในวงจร 2 ส่วน คือ กระแสแอโนด (I_A) กระแสในชุดตัวต้านทานไดโนดเซน (I_D) การที่จะจัดให้ศักดาไฟฟ้าของวงจรแบ่งศักดาไฟฟ้ามีค่าคงที่ กระแส I_D จะต้องมากกว่า I_A ประมาณ 10 เท่า ซึ่งตามปกติแล้วกระแสเฉลี่ยของแอโนดจะมีค่าประมาณ 100 μA ดังนั้น แหล่งจ่ายไฟฟ้าจะต้องจ่ายกระแสให้วงจรได้ 2-3 mA จึงจะเพียงพอ การจัดวงจรให้ใช้กระแสจากแหล่งจ่ายจะต้องพิจารณาพารามิเตอร์ของหลอดแต่ละชนิด
4. ศักดาไฟฟ้าระหว่างแคโทดและไดโนดตัวแรก สนามไฟฟ้าระหว่างแคโทดและไดโนดตัวแรก D_1 ควรจะมีค่าสูงพอ เป็นไปตามคู่มือที่กำหนด เนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นของการทวีคูณปริมาณอิเล็กตรอน การทำให้ศักดาไฟฟ้าระหว่าง K และ D_1 คงที่ อาจใช้ซีเนอร์ไดโอดควบคุมดังในวงจรรูปที่ 2.11 และ 2.12
5. ความไวรวมของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน สามารถลดลงได้ โดยลดศักดาไฟฟ้าระหว่างไดโนดที่ $D_4 - D_5$ หรือ $D_5 - D_6$ ไม่จำเป็นต้องลดศักดาไฟฟ้าหลักของวงจรระหว่างแอโนดและแคโทด

6. ศักดาไฟฟ้าระหว่างไดโนดสุดท้ายกับแอโนด ถ้าต้องการสัญญาณทางออกให้สูงขึ้น อาจจำเป็นต้องเปลี่ยนความต้านทานที่ไดโนดตัวสุดท้าย และเพื่อป้องกันการอ้อมตัวของประจุ (space charge) ทำให้ได้โดยต่อค่าความจุที่ไดโนดตัวสุดท้ายลงกราวด์และต่อค่าความจุคร่อมตัวต้านทานบริเวณไดโนดตัวท้าย ๆ เพื่อลดการกระเพื่อมของศักดาไฟฟ้า

ข. การออกแบบไดโนดเซน

เนื่องจากศักดาไฟฟ้า V ที่ไบอัสให้กับหลอดทวีคูณอิเล็กทรอนิกส์ จะมีผลต่อศักดาไฟฟ้าระหว่างไดโนด ดังนั้นจากสมการ 2.9 เมื่อทำการดิฟเฟอเรนเชียล อัตราขยายรวม [2] จะได้

$$\frac{dG}{G} = 0.7n \frac{dV}{V} \dots\dots\dots 2.11$$

ตามปกติค่า $0.7n$ จะมีค่าน้อยกว่า 10 ทำการอินทิเกรตสมการที่ 2.11 จะได้

$$\log \frac{V}{V_1} = \frac{1}{0.7n} \log \frac{G}{G_1} \dots\dots\dots 2.12$$

โดย V_1 คือค่าศักดาไฟฟ้าสำหรับอัตราขยาย G_1

ค่าศักดาไฟฟ้าระหว่างแคโทดและไดโนดแรก สามารถพิจารณาได้จากค่าศักดาไฟฟ้าที่ง่าย ซึ่งมีค่าระหว่าง V_{min} และ V_{max} ศักดาไฟฟ้าระหว่างแคโทดและไดโนดแรก จะต้องจัดให้คงที่ ถ้า $\frac{V_{min}}{V_{max}} < \frac{2}{3}$ ในกรณีนี้จะทำได้ด้วยการใช้ซีเนอร์ไดโอด

จากวงจรในรูปที่ 2.10 ถ้าไม่มีกระแสแอโนด กระแสในชุดตัวต้านทาน (dynode chain resistors) จะเป็น

$$I_B = \frac{V}{(n+1)R} \dots\dots\dots 2.13$$

และกระแสแอโนดในกรณีของวงจรแบบให้สัญญาณพัลส์และแบบสัญญาณต่อเนื่องจะพิจารณาได้ดังนี้

ก. ในกรณีที่กระแสที่แอโนดเป็นกระแสตรง ศักดาไฟฟ้าที่ตกคร่อมความต้านทานตัวสุดท้ายในชุดตัวต้านทานจะมีค่า $(I - I_A)R$ นั่นคือ ศักดาไฟฟ้าระหว่างแคโทดกับไดโนดตัวสุดท้ายจะเพิ่มขึ้นจำนวน $I_A R$ หรือ เพิ่มขึ้นเป็นสัดส่วน $\frac{I_A}{I}$ ดังนั้น ในกรณีของการจัดศักดาไฟฟ้า

ระหว่างไดโนดเพิ่มขึ้นเป็นเชิงเส้น (linear dynode chain) อัตราขยายรวมจะเพิ่มขึ้นเป็นสัดส่วน $\frac{I_A}{I}$ โดยประมาณ

ข. สำหรับการจัดวงจรที่เป็นสัญญาณพัลส์ $I_A = i_p N e$ (เมื่อ i_p คือกระแสพัลส์ N คือ อัตราของพัลส์ และ e คือความกว้างพัลส์) อัตราขยายของหลอดก็จะเพิ่มขึ้นในกรณีเดียวกับแบบแรก

เพื่อให้อัตราขยายคงที่ซึ่งต้องต่อค่าความจุคร่อมตัวต้านทานบริเวณชุดไดโนดตัวท้าย ๆ และตัวท้ายสุดต่อลงกราวด์ เพื่อลดการกระเพื่อมของศักดาไฟฟ้าที่ไดโนดสุดท้ายการเปลี่ยนแปลงของศักดาไฟฟ้าจะเท่ากับ $\frac{i_p t}{C}$ เมื่อ C คือค่าความจุของตัวเก็บประจุที่ใส่ลงกราวด์ที่ไดโนดตัวสุดท้าย และการเปลี่ยนแปลงของอัตราขยายอิเล็กทรอนิกส์จะเป็น

$$\Delta G = 0.7 \frac{i_p t}{C V_s} \dots\dots\dots 2.14$$

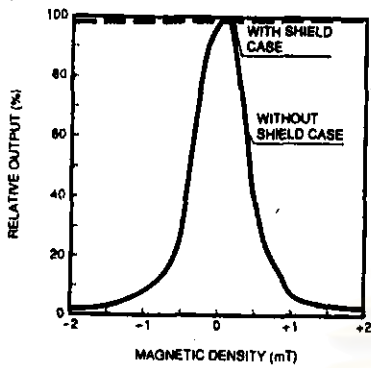
ถ้ายอมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของอัตราขยายได้ไม่เกิน L % ค่าของตัวเก็บประจุจะต้องมีค่า

$$C > 70 n \frac{i_p t}{V_{min} L} \dots\dots\dots 2.15$$

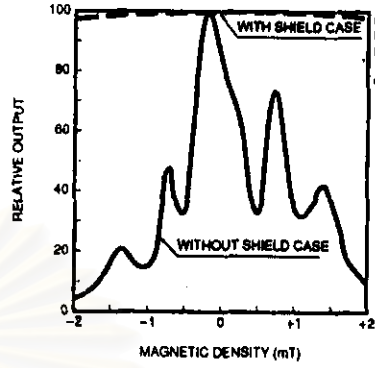
โดย $V_{min} = nVs$

2.2.4 อิทธิพลของสนามแม่เหล็ก

จากโครงสร้างของหลอดทวีคูณอิเล็กทรอนิกส์ในรูปที่ 2.9 จะเห็นว่าระยะห่างระหว่างโฟโตแคโทดไปยังแอโนด มีระยะห่างพอสมควร นั้นหมายถึงกลุ่มอิเล็กทรอนิกส์จะต้องเคลื่อนผ่านระยะห่างนี้ เมื่อหลอดทวีคูณอิเล็กทรอนิกส์ทำงานในบริเวณ ที่มีสนามแม่เหล็กรบกวน จะทำให้กลุ่มอิเล็กทรอนิกส์เบี่ยงเบนจากไดโนดและแอโนด ก่อให้เกิดการสูญเสียปริมาณอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้อัตราขยายเปลี่ยนแปลงทันที ดังแสดงในเส้นกราฟรูปที่ 2.13 [4] จึงจำเป็นต้องมีการป้องกันการรบกวนของสนามแม่เหล็กด้วยการหุ้มโลหะกำบังสนามแม่เหล็ก (μ -metal) แต่ถ้าสนามแม่เหล็กมีความเข้มสูงมาก จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงให้หลอดทวีคูณอิเล็กทรอนิกส์ทำงานให้ห่างจากแหล่งกำเนิดสนามแม่เหล็ก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสัญญาณที่แอโนดจากผลของสนามแม่เหล็กจะทำให้ขนาดของความสูงของพัลส์ต่ำกว่าระดับคิสทริมิเนเตอร์ที่ตั้งไว้ทำให้การนับรังสีผิดพลาด

MAGNETIC SHIELD CASE: E989-09
 PMT: ϕ 13mm (1/2") HEAD-ON TYPE
 (LINEAR-FOCUSED DYNODE)
 ex: R647
 R1463
 etc.

MAGNETIC SHIELD CASE: E989-05
 PMT: ϕ 51mm (2") HEAD-ON TYPE
 (BOX & GRID DYNODES)
 ex: R678
 7896
 R560
 etc.

ก. โครงสร้างแบบ linear focused

ข. โครงสร้างแบบ Box

รูปที่ 2.13 เส้นกราฟแสดงผลการรบกวนของสนามแม่เหล็กต่อการทำงานของ PMT

2.2.5 ความสามารถในการแจกแจงพลังงานของหัววัดซินทิเลชัน

เนื่องจากการกำเนิดสัญญาณพัลส์ของหัววัดซินทิเลชันเป็นผลจากการสร้างสัญญาณพัลส์ทั้งจากซินทิเลเตอร์ และหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน ดังนั้น องค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อความสามารถในการแจกแจงพลังงาน จึงเป็นผลรวมของตัวแปรต่อไปนี้

1. ความสามารถในการแปลงพลังงานเป็นประกายแสงของซินทิเลเตอร์
2. ความสามารถแจกแจงพลังงานในตัวซินทิเลเตอร์
3. ประสิทธิภาพควอนตัมของโฟโตแคโทด
4. ประสิทธิภาพในการเก็บโฟโตอิเล็กตรอนที่โคโนคตัวแรก
5. ความสามารถในการสร้างอิเล็กตรอนทุติยภูมิของโคโนค โดยเฉพาะโคโนคตัวแรก

จากผลกระทบดังกล่าวสามารถเขียนในรูปสมการความสามารถ ในการแจกแจงพลังงานได้เป็น

$$R^2 = R_s^2 + R_p^2 \dots\dots\dots 2.16$$

- เมื่อ
- R = ความสามารถในการแจกแจงพลังงานหัววัดซินทิเลชัน
  - R_s = ความสามารถในการแจกแจงพลังงานของผลึก
  - R_p = ความสามารถในการแจกแจงพลังงานของหลอดทวีคูณอิเล็กตรอน

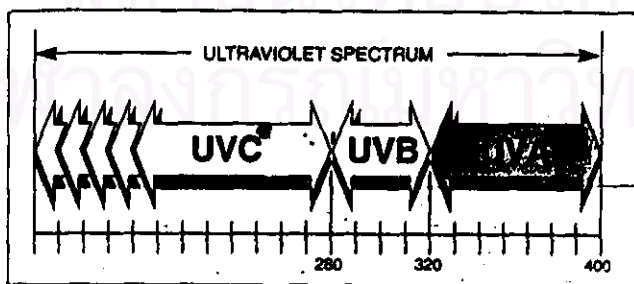
โดย R_p^2 ในสมการ 2.16 ซึ่งเป็นความสามารถในการแจกแจงพลังงานของหลอดทวิคูณอิเล็กตรอนเป็นผลจากพารามิเตอร์ต่าง ๆ เขียนได้ตามสมการ ดังนี้ [2]

$$R_{p^2(e)} = \frac{(2.35)^2}{N \cdot QE \cdot \alpha} \times \frac{\delta}{\delta - 1} \dots\dots\dots 2.17$$

- เมื่อ N = ค่าเฉลี่ยของจำนวนโฟตอนที่ตกกระทบแคโทด
 QE = ประสิทธิภาพควอนตัม
 α = ค่าคงที่ของวัสดุและรูปทรงของไดโอด
 δ = สัมประสิทธิ์ในการปล่อยอิเล็กตรอนของไดโอดแต่ละชุด

2.3 การส่งผ่านประกายแสงย่านรังสีเหนือม่วง

คลื่นแสงย่านรังสีเหนือม่วง (UV) ได้รับการแบ่งช่วงสเปกตรัมของคลื่นเป็น 3 ช่วงได้แก่ ย่าน UVA มีความยาวคลื่นประมาณ 315-400 nm ย่าน UVB มีความยาวคลื่นประมาณ 280-315 nm และ UVC มีความยาวคลื่นประมาณ 100-280 nm ตามมาตรฐาน CIE ดังแสดงในรูป 2.14 [1] และตารางที่ 2.3 ซึ่งจะเห็นว่าประกายแสงจากหลอดรังสีในรูป 2.10 จะอยู่ในช่วง 350-500nm. ซึ่งคร่อมอยู่ระหว่างช่วงคลื่น UVA และคลื่นแสงที่มองเห็น การส่งประกายแสงในย่านรังสีเหนือม่วงนี้จะต้องพิจารณาเรื่องการสูญเสียความเข้มแสงเป็นอย่างมาก โดยเลือกใช้วัสดุเฉพาะงานที่ไม่ดูดกลืนพลังงานย่านความยาวคลื่นช่วงนี้

The ultraviolet spectrum.

รูปที่ 2.14 แผนภาพสเปกตรัมแสงย่านรังสีเหนือม่วง

ตารางที่ 2.3 การแบ่งย่านช่วงคลื่นรังสีเหนือม่วง

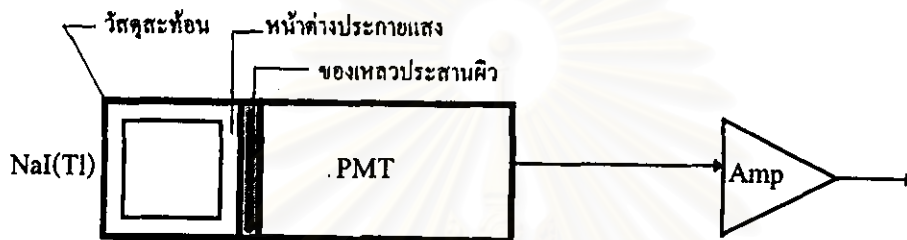
Various Boundaries for the Ultraviolet Spectrum

Definition	UVC	UVB	UVA
CIE	100 - 280 nm	280 - 315 nm	315 - 400 nm ¹
Traditional Versions	200 - 290 nm <280 nm	290 - 320 nm 280 - 320 nm	320 - 400 nm ² 320 - 400 nm ³

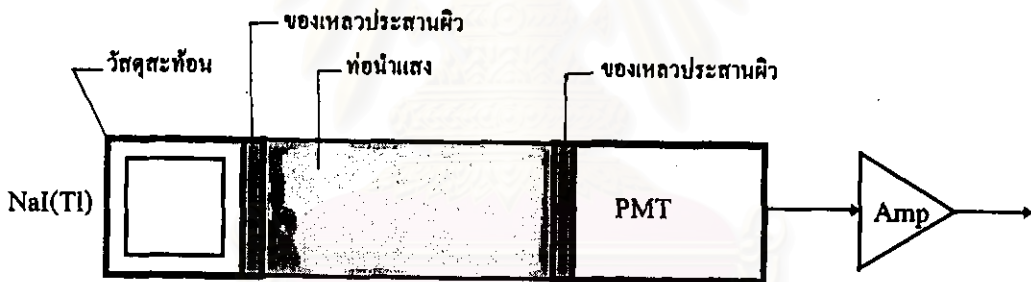
¹ International Lighting Vocabulary, CIE Publ. No. 17.4.

² UVA Biological Effects of Ultraviolet Radiation with Emphasis on Human Responses to Longwave Ultraviolet, Parrish et al. Plenum Press 1978.

³ Influences of Atmospheric Conditions and Air Mass on the Ratio of Ultraviolet to Solar Radiation, Riordan, C et al. SERI/TP 215 3895. August 1990

ก. การส่งผ่านระยะใกล้

ข. การส่งผ่านระยะไกล

รูปที่ 2.15 แผนภาพการส่งผ่านประกายแสง

ในรูปที่ 2.15 แสดงการส่งประกายแสงจากผลึกวัดรังสีไปยังโฟโตแคโทดของหลอดทวีคูณอิเล็กทรอนิกส์ให้ได้ประสิทธิภาพสูง มีการจัดใน 2 รูปแบบ คือการส่งผ่านระยะใกล้และระยะไกล ประกอบด้วยอุปกรณ์หลักดังนี้

ก. วัสดุสะท้อนประกายแสง (reflector) จากผลึกซึ่งทำด้วย Al_2O_3 หรือ MgO ช่วยสะท้อนประกายแสงช่วงคลื่นรังสีเหนือม่วง

ข. ท่อนำแสง (light guide) ทำพลาสติกใสในกลุ่ม lucite, plexiglass, หรือ fused-silica หรือ quartz เป็นต้น เป็นอุปกรณ์ที่ทำหน้าที่ 4 ประการ คือ

1. เป็นตัวกลางในการจับยึดระหว่างผลึกวัดและผิวหน้าของหลอดทวิคูณอิเล็กตรอนที่มีรูปทรงหรือขนาดต่างกัน
2. เป็นตัวกลางในการนำทิศทางประกายแสงไปสู่ผิวหน้าโฟโตแคโทด
3. แยกหลอดทวิคูณอิเล็กตรอน ให้ห่างจากบริเวณวัดรังสีที่มีสนามแม่เหล็กความเข้มสูง
4. ลดความคลาดเคลื่อนของขนาดสัญญาณพัลส์

ก. ของเหลวประสานผิว (fluid coupling) เป็นสารเหลวหนืดสำหรับประสานผิวของท่อนำแสงและหลอดทวิคูณอิเล็กตรอน ช่วยลดการเสียดสีระหว่างบริเวณเชื่อมต่อทำด้วยซิลิโคน (silicone fluid)

รูปที่ 2.16 ท่อนำแสงชนิดต่างๆ

การส่งประกายแสงระยะไกล เพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งรบกวนต่อหลอดทวิคูณอิเล็กตรอนในบริเวณซึ่งหัววัดซินทิลเลชันต้องทำงานในบริเวณที่มีสนามแม่เหล็กความเข้มสูง อุณหภูมิและการสั่นสะเทือนสูง ดังโครงสร้างในรูปที่ 2.15 ข. จำเป็นต้องใช้ท่อนำแสงที่มีความยาวหลายฟุต แต่ข้อจำกัดในการใช้ท่อนำแสงชนิดนี้คือ ความไม่อ่อนตัวของท่อนำแสง ปัจจุบันได้มีการผลิตท่อนำแสง

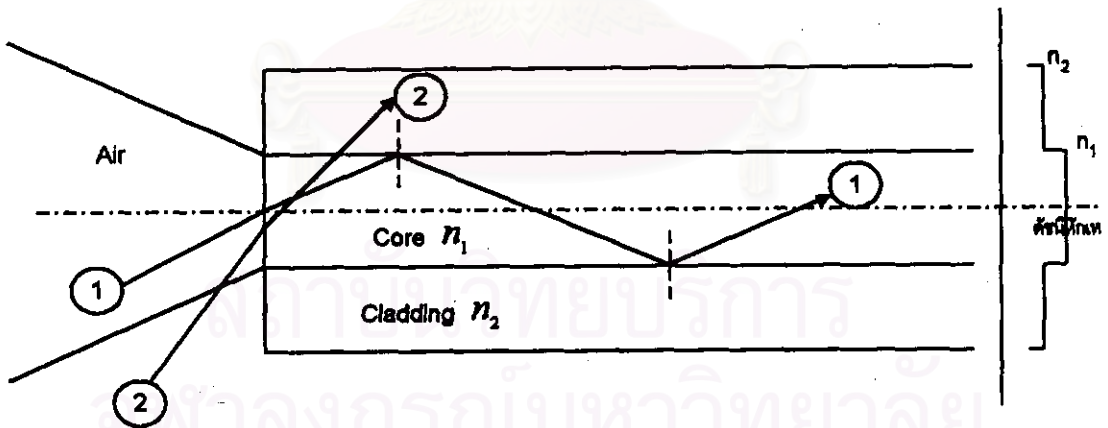

ในลักษณะของเส้นใยแสง (optical fiber) ซึ่งมีความอ่อนตัวและมีวัสดุที่ใช้ทำแกนนำแสงในโครงสร้างให้เลื้อยต่างๆ กัน

2.4 อุปกรณ์ในการส่งผ่านแสง

2.4.1 เส้นใยแสง (optical fiber)

เส้นใยแสงนำคลื่นแสงได้ดี เนื่องจากหลักการของการสะท้อนกลับของแสงภายในทั้งหมด เมื่อพิจารณาการทำงานในเส้นใยดัชนี (step-index fiber) ดังรูปที่ 2.17 จะเห็นว่าโครงสร้างของเส้นใยแสงประกอบด้วย วัสดุกลางไดอิเล็กทริกที่ไม่มีการสูญเสียพลังงานแสง (lossless dielectrics) และปลอกห่อหุ้ม (cladding) โดยไดอิเล็กทริกจะต้องมีค่าดัชนีหักเหของแสงสม่ำเสมอเท่ากับ n_1 ซึ่งมากกว่าดัชนีหักเหของปลอกห่อหุ้มคือ n_2 ค่าความแตกต่างนี้จะเป็น $\Delta = n_1 - n_2$ เส้นใยแสงที่ใช้งานจะมีความแตกต่างของดัชนีหักเหเพียงเล็กน้อย มีค่าตั้งแต่เศษส่วนพันถึงร้อย เมื่อแสงที่ตกกระทบบนที่ปลายของเส้นใยแสงตกกระทบบได้มุมพอดีกับแนวแกนของเส้นใยแสง จะเกิดการสะท้อนกลับหมดภายใน และจะสะท้อนซิกแซกต่อเนื่องโดยพลังงานแสงไม่เกิดการสูญเสียมากนัก เช่น ถ้าแสงหมายเลข 1 ขณะที่ถ้าแสงหมายเลข 2 ทำมุมมากไปจะทำให้เกิดการหักเหออกจากแกนและถูกปลอกห่อหุ้มดูดกลืนพลังงานหมด

รูปที่ 2.17 โครงสร้างพื้นฐานของเส้นใยดัชนีหักเหของแสง

ค่าความแตกต่างของดัชนีหักเหเป็นร้อยละ หาได้จาก

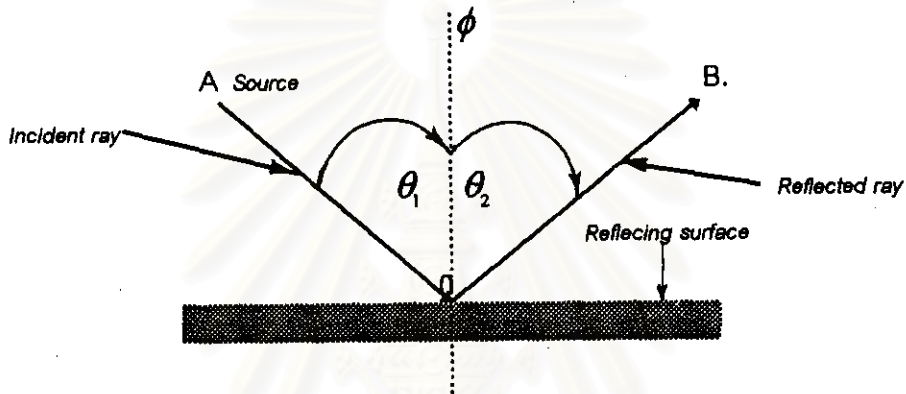
$$\Delta = \frac{n_1 - n_2}{n} \times 100\% \dots\dots\dots 2.18$$

2.4.1.1 กฎของสเนลล์ (Snell's Law)

การวิเคราะห์คุณสมบัติของเส้นใยแสงจะอาศัยทฤษฎีการสะท้อนกลับหมด (total reflection) ที่ผิวขอบของสารไดอิเล็กทริกสองชนิด ตามกฎของสเนลล์ (Snell's Law) ดังนี้ [7]

$$\frac{\sin \theta_1}{\sin \theta_2} = \frac{n_2}{n_1} \dots\dots\dots 2.19$$

โดย n_1 และ n_2 เป็นค่าดัชนีหักเหของตัวกลางที่ 1 และ 2 จากรูป 2.18 ถ้า $\theta_2 = 90^\circ$ จะเท่ากับไม่มีคลื่นหักเหเข้าสู่ตัวกลางที่ 2 กล่าวคือ คลื่นแสงที่เข้ามาที่ผิวขอบจะสะท้อนกลับออกไปหมด

- เมื่อ θ_1 = มุมของคลื่นตกกระทบ
- θ_2 = มุมของคลื่นสะท้อน
- ϕ = แกนตั้งฉากกับพื้นผิว

รูปที่ 2.18 การสะท้อนและการหักเหของแสงที่พื้นผิวตามกฎของสเนลล์

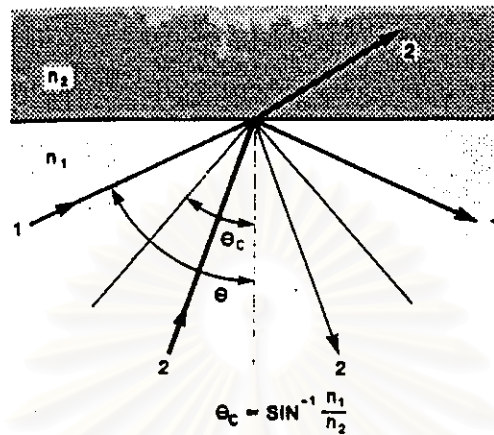
ถ้ากำหนดให้ θ_c เป็นมุมวิกฤต (critical angle) ที่ทำให้คลื่นแสงเริ่มสะท้อนกลับหมดจากสมการที่ 2.19 จะได้ว่า

$$\frac{\sin \theta_1}{\sin \theta_2} = \sin \theta_c = \frac{n_2}{n_1} \dots\dots\dots 2.20$$

เมื่อพิจารณา $\sin \theta_c$ จะมีค่าน้อยกว่า 1 เสมอ ดังนั้น n_1 จะมีค่ามากกว่า n_2 เสมอ จึงสรุปได้ว่า การที่จะเกิดการสะท้อนกลับหมดได้จะต้องมีเงื่อนไข 2 ประการ คือ

1. $n_1 > n_2$
2. มุมตกกระทบจะต้องเท่ากับหรือใหญ่กว่ามุมวิกฤตหรือ

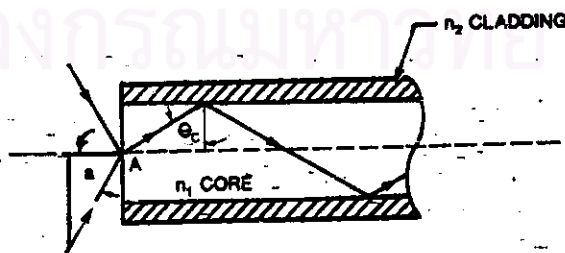
$$\theta_1 \geq \theta_c = \sin^{-1} \frac{n_2}{n_1} \dots\dots\dots 2.21$$

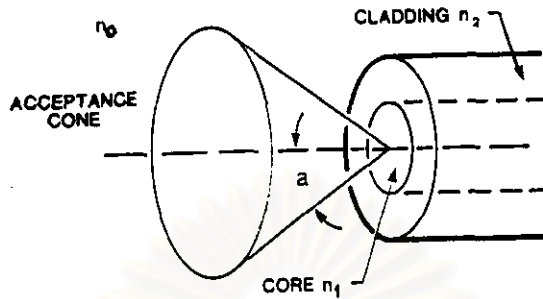
รูปที่ 2.19 แผนภาพแสดงการสะท้อนของแสงเมื่อรังสีที่ 1 ตกกระทบ $\geq \theta_c$ และรังสีที่ 2 ตกกระทบ $\leq \theta_c$

เส้นใยแสงที่ใช้งานนั้น ทั้งท่อนำแสง(core) และส่วนห่อหุ้ม (cladding) จึงมีส่วนสำคัญที่เป็นตัวสร้างดัชนีหักเหของแสงทั้ง n_1 และ n_2 ตามลำดับให้เกิดภาวะการสะท้อนกลับหมดภายใน และที่สำคัญท่อนำแสงจะต้องเป็นทางผ่านแสงได้ดี โดยมีอัตราการสูญเสียปริมาณแสงต่ำ จึงจะสามารถส่งแสงได้ในระยะทางไกล ส่วนมากจะทำจากแก้วบริสุทธิ์หรือฟิวส์-ซิลิกา (fused silica)

ในรูปที่ 2.20 ก. แสดงหลักการเดินทางของแสงในท่อนำแสงในภาพตัดขวางของรูปทรงกระบอก ทำให้เห็นดัชนีหักเหของแสงที่สะท้อนจากท่อนำแสงและส่วนห่อหุ้มที่มีมุมวิกฤติ θ_c และเกิดการสะท้อนของแสงภายในท่อนำแสงอย่างต่อเนื่อง

(ก) ท่อนำแสงกับดัชนีหักเหของแสงที่สะท้อนจาก ท่อนำแสง และ ส่วนห่อหุ้ม

(ข) เมื่อแสงถูกบีมเข้าที่หน้าแสงในลักษณะรูปทรงกรวย

รูปที่ 2.20 ภาพตัดขวางของลำแสงในหน้าแสงและการบีมลำแสงเข้าที่หน้าแสงตามกฎของสเนลล์

ในรูปที่ 2.20 ข. เมื่อแสงถูกควบคุมให้เป็นลำแคบ (beam) เข้าปลายหน้าแสงในลักษณะรูปทรงกรวย จนทำให้เกิดการสะท้อนที่แกนและปลอกหุ้ม มุมรับแสงที่ตกกระทบปลายเส้นใยนี้หาได้จาก [7]

$$\sin a = \frac{1}{n_0} \sqrt{n_1^2 - n_2^2} \dots\dots\dots 2.24$$

โดยมุมบีมรูปกรวยคือ $\sin a$ และ n_0 โดยทั่วไป ≈ 1

ซึ่งมุมรับแสงนี้ใช้เป็นค่าวัดความสามารถในการรวมแสงของเส้นใยเรียกว่า “numerical aperture (N.A.)”

ถ้าให้ $n_0 = 1$ ดังนั้น

$$\text{N.A.} = \sin a = \sqrt{n_1^2 - n_2^2} \dots\dots\dots 2.25$$

ตารางที่ 2.4 แสดงความแตกต่างของค่า N.A. เมื่อเส้นใยแสงมีวัสดุที่ใช้ทำแกนนำแสง และวัสดุห่อหุ้มต่างกัน [6]

ตาราง 2.4 แสดงชนิดของสารที่ทำ core,cladding และค่า N.A.

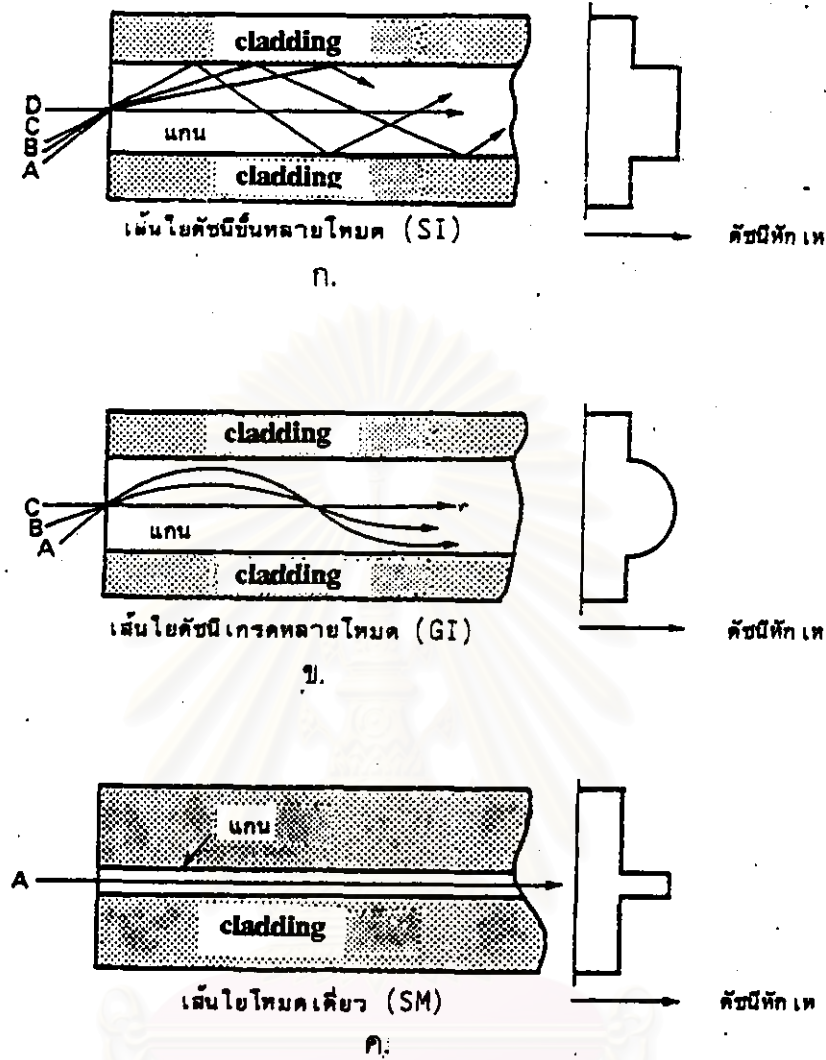
Core	Cladding	NA	F/#	Acceptance Cone Angle 2 α deg (rad)
Silica	Plastic	0.27	1.9	31 (0.55)
Silica	Silica	0.22	2.3	25 (0.44)
Liquid	Plastic	0.47	1.1	56 (0.98)
Glass	Glass	0.56	0.9	68 (1.2)

2.4.1.2 การแยกประเภทตามโหมดของเส้นใยแสง (propagation mode)

เส้นใยแสงสามารถแยกประเภทได้ตามโหมดการกระจายคลื่นแสงได้ดังนี้ [7]

1. เส้นใยหลายโหมด (multimode fiber) แบ่งออกเป็น
  - เส้นใยดัชนีชั้นหลายโหมด (multimode step index(SI) fiber)
  - เส้นใยดัชนีเกรดหลายโหมด(multimode graded index(GI) fiber)
2. เส้นใยโหมดเดี่ยว (single mode fiber)

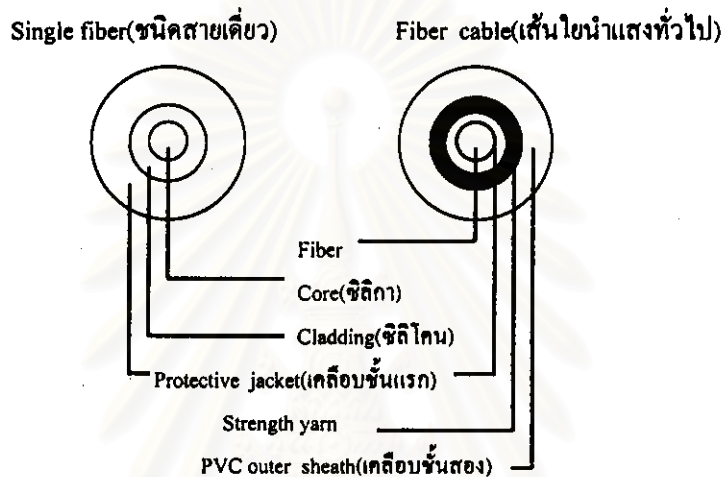
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 2.21 ลักษณะ "mode" ของเส้นใยแสง

จากรูป 2.21 ก.และข. จะเห็นได้ว่าลำแสงที่เดินทางในเส้นใยแสงหลายโหมดจะมีหลายลำแสงสะท้อนไปมาภายในแกน และออกจากเส้นใยแสงหลายลำแสง หรือมีหลายโหมดในเส้นใยแสง ส่วนลำแสงที่เดินทางในเส้นใยแสงโหมดเดียวในรูปที่ 2.21ค. จะออกจากเส้นใยแสงแบบลำแสงเดียว หรือมีโหมดเดียวเท่านั้น ในเส้นใยดัชนีหักเหเกรด ดัชนีหักเหของแกนจะค่อย ๆ ลดลงจากศูนย์กลางไปยังรอยต่อระหว่างแกนและส่วนหุ้ม cladding และจำนวนของโหมดนำ (guided mode) ในเส้นใยจะเป็นสัดส่วนกับหน้าตัดของแกน (core cross section) รวมทั้งค่าความแตกต่างของดัชนีหักเห $n\Delta$ ระหว่างแกนและส่วนหุ้ม ดังนั้น ถ้าลดหน้าตัดของแกนมากพอ เส้นใยจะสามารถนำแสงเพียงโหมดเดียวเท่านั้น

โครงสร้างของเส้นใยแสงดัชนีเกรดหลายโหมด (GI fiber) ประกอบด้วยแกนที่ทำจากซิลิกาโดป (doped silica core) ที่มีขนาด $50\ \mu\text{m}$ และ cladding ที่ทำจากซิลิกาการรวมกันเป็นเส้นใยแสงที่มีขนาด $125\ \mu\text{m}$ เคลือบชั้นแรก (primary coating) ที่ทำจากซิลิโคนตัดแปลงหุ้ม (cushion) ทำจากซิลิโคน และเคลือบชั้นที่สอง (secondary coating) ที่ทำจากไนลอน [8]

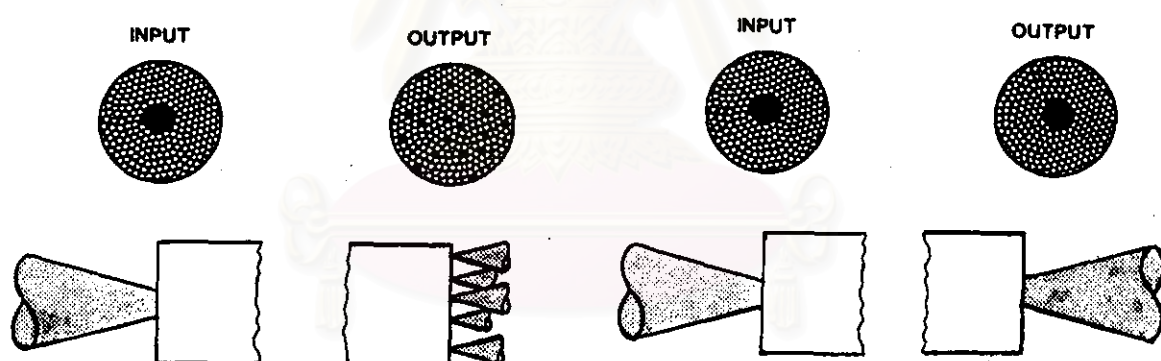
รูปที่ 2.22 โครงสร้างของเส้นใยแสงดัชนีหลายโหมด

2.4.1.3 การดูดกลืนพลังงานแสง

เนื่องจากเส้นใยแสงที่ใช้ในการนำลำแสง ส่วนมากจะทำจากแก้วหรือพลาสติกบริสุทธิ์ อย่างไรก็ตามยังคงมีอะตอมของสารเจือปน (impurity) หดงเหลืออยู่ ดังนั้นขณะที่คลื่นแสงเคลื่อนที่ผ่านจะทำให้เกิดการสูญเสียของพลังงานแสงของลำแสงในรูปพลังงานความร้อน กลไกการสูญเสียพลังงานนี้จะทำให้ความเข้มแสงตกลงเรียกว่า การดูดกลืนแสงของสาร (material absorption) การดูดกลืนพลังงานในย่านแสงที่เห็นได้ (visible) และแสงใกล้อินฟราเรด (near infrared) ของสเปกตรัมจนถึง $1.1\ \mu\text{m}$ ไมโครเมตร จะน้อยมาก นอกจากการสูญเสียที่เกิดจากการดูดกลืนของสารแล้ว เส้นใยแสงยังมีการสูญเสียที่เกิดจากการแปลงพลังงานเชิงเส้น (ตามสัดส่วนของพลังงาน) บางส่วนจากโหมดหนึ่งของเส้นใยแสงไปยังอีกโหมดหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า "การสูญเสียจากการสะท้อนเชิงเส้น (linear scattering)" ในการแปลงพลังงานนี้จะไม่เปลี่ยนความถี่ แต่ในภาวะที่ความเข้มแสงของสนาม (field intensity) ของเส้นใยแสงสูงมาก จะเกิดการแปลงพลังงานจากโหมดหนึ่งไปหาโหมดตัวมันเอง หรือโหมดอื่นในทิศทางไปข้างหน้าหรือถอยหลัง ในลักษณะนี้จะมีผลต่อการ

เปลี่ยนความถี่ด้วย เรียกว่า “การสูญเสียที่เกิดจากการสะท้อนไม่เป็นเชิงเส้น (nonlinear scattering)” สำหรับกระจายคลื่นแสงในเส้นใยแสง ขณะที่คลื่นพัลส์เดินทางไปตามเส้นใยแสงพัลส์แต่ละตัวจะขยายตัวกว้างออก (broadening) และทับกับพัลส์ที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้เพิ่มจำนวนความผิดพลาดที่ขาออกของด้านรับ คุณสมบัติของการกระจาย (dispersion) ของเส้นใยแสง ทำให้เกิดปรากฏการณ์นี้ และเป็นข้อจำกัดของความจุในการส่งสัญญาณในเส้นใยแสงด้วยกลไก 3 ชนิด ที่ทำให้เกิดการขยายตัวของพัลส์ (pulse broadening) ในเส้นใยแสงได้แก่ การกระจายของแสงในสาร (material dispersion) การกระจายของแสงในท่อนำคลื่น (waveguide dispersion) และการกระจายของโหมด (modal dispersion) อย่างไรก็ตามการกระจายของแสงในท่อนำคลื่นจะไม่มีผลกระทบมากนักต่อความผิดพลาด

เนื่องจากพื้นที่หน้าตัดของเส้นใยนำแสงจะมีขนาดเล็กมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนิด โหมดเดี่ยว (single mode) จะมีเส้นผ่าศูนย์กลางเป็นไมโครเมตร หรือ ไมคอน ในบางครั้งจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เส้นใยแสงหลาย ๆ เส้นนำมามัดรวมกัน (bundles) เพื่อให้การส่งผ่านของแสงได้ประสิทธิภาพมากขึ้นเหมาะสำหรับการใช้งานในบางกรณี

ก.แบบไม่เป็นระเบียบ

ข.แบบเป็นระเบียบ

รูปที่ 2.23 แสดงการส่งคลื่นแสงผ่านเส้นใยแสงแบบมัด (bundles)

สำหรับขนาดมาตรฐานของเส้นใยนำแสงชนิด fused silica bundles [8] โดยทั่วไปแล้วจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 250 ไมโครเมตร/เส้น ส่วนเส้นใยแสงที่เป็นชนิด glass high grade fused silica bundles จะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเล็กกว่าคือ ประมาณ 100 ไมโครเมตร/เส้น สำหรับความหนาของ ปลอกห่อหุ้ม โดยทั่วไปจะมีขนาด 9 ไมโครเมตร การที่จะนำเส้นใยแสงมาทำเป็นมัด (bundles) ที่ใช้กันจะใช้ประมาณ 50 - 500 เส้น นำมัดรวมกัน ซึ่งแล้วแต่การใช้งาน เมื่อมัดรวมกันแล้วจะต้องหุ้มด้วยโลหะที่ไม่เป็นสนิม เช่น เหล็กไร้สนิม (stainless steel) เพื่อเสริมความแข็งแรงให้

กับสาย อีกทั้งเป็นการป้องกันอันตรายจาก น้ำ ความชื้น การสะท้อน อุณหภูมิ และแรงดึง เมื่อนำไปใช้งานในภาคสนาม

ความสามารถในการส่งผ่านแสงของเส้นใยแสงชนิด ทดสอบได้ภายใต้เงื่อนไขของ คุณสมบัติของเส้นใยแสงแต่ละชนิด ด้วยการคำนวณมุมของแสงที่เดินทางผ่านเส้นใยแสงแล้วเกิด การสะท้อนระหว่างท่อนำแสงและส่วนท่อนุ่ม ที่เป็นปลายปิด แล้วให้แสงสะท้อนกลับหมด และหาค่าต่าง ๆ โดยคำนวณเทียบกับความยาวตัวอย่าง ของเส้นใยแสง แล้วหาค่าออกมาเป็นค่าการ สูญเสียได้ ซึ่งค่าการสูญเสียจะคิดรวมถึงค่าการดูดกลืนของวัสดุที่ใช้สร้างเส้นใยแสง การกระเจิง (scattered) ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นค่าที่ทำให้เกิดการสูญเสียทั้งสิ้น

อัตราการลดลงเนื่องจากความยาวของสาย และกำลังของแสงซึ่งความยาวคลื่นไม่คงที่จะมี ความสัมพันธ์กันตามสมการ [8]

$$T = P(1-R)^2 e^{-\alpha L} \dots\dots\dots 2.26$$

- เมื่อ
- P = สัดส่วนการสูญเสียของแสง (packing fraction)
  - R = การสูญเสียจากการสะท้อน (reflection loss)
  - α = สัมประสิทธิ์การดูดกลืน (absorption coefficient)
  - L = ความยาวเฉลี่ยของแสงที่ผ่านเข้าไปในสาย

2.4.1.4 ชนิดของเส้นใยแสง (types of fiber optics) [6]

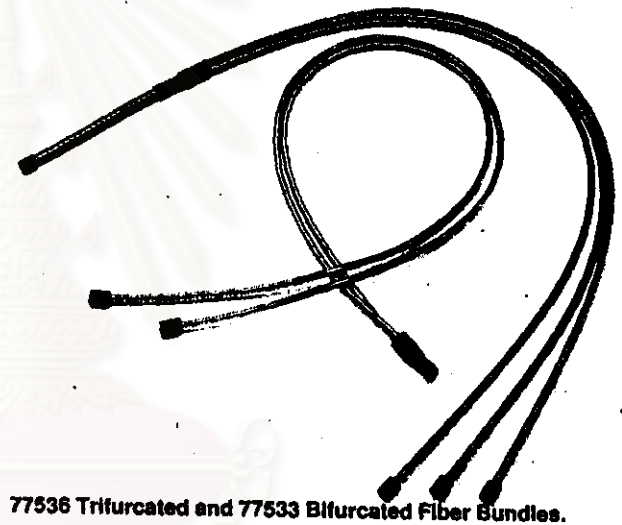
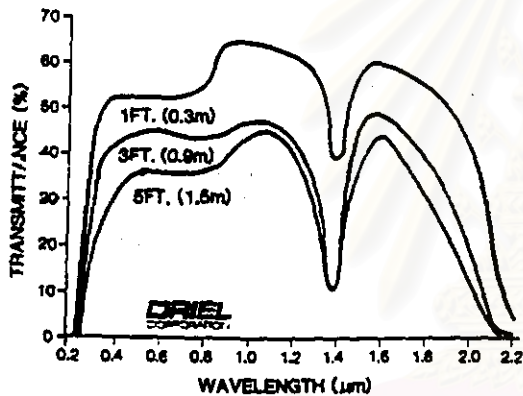
โดยทั่วไปเส้นใยแสงถูกแบ่งออกเป็น 3 ชนิดหลัก ๆ ดังนี้

1. เส้นใยแสงชนิดมัด Random หรือ Incoherent Fiber Bundles
2. เส้นใยแสงชนิดของเหลว Liquid Light Guides
3. เส้นใยแสงชนิดเส้นเดี่ยว Single Fiber

ก. เส้นใยแสงชนิด Random หรือ Incoherent Fiber Bundles

จากการค้นคว้าวิจัยพบว่า แก้วบริสุทธิ์ ผลึกซิลิกาและซิลิกาเกรดสูง เป็นวัสดุที่เหมาะสมที่สุดในการนำมาผลิตเป็นเส้นใยแสง เนื่องจากมีมุมดัชนีหักเหของแสงของ สารดังกล่าวมีค่าระหว่าง 68° จึงทำให้ตอบสนองที่ดีสำหรับคลื่นแสงย่านที่ตามองเห็น (VIS)

อินฟราเรด(IR) และอุลตราไวโอเลต(UV) โครงสร้างของเส้นใยแสงชนิดนี้จะเป็นการนำเส้นใยแสงหลายๆ เส้นนำมามัดรวมกันในท่อเดียวกันจึงทำให้มีขนาดพื้นที่หน้าตัดโต หรือ ทางสำหรับลำแสงเข้าเส้นเคียวแล้วแยก (split) ที่ทางออกเป็นหลายเส้นหรือรับแหล่งกำเนิดแสงที่มีความยาวคลื่นต่างกันหลายแหล่งมาตรวจวัดที่อุปกรณ์วัดเดียวกัน ความยาวคลื่นที่ส่งผ่านแสงได้ดีตั้งแต่ 270 - 1350 nm และ 1500 - 1900 nm ขึ้นกับความยาวของสาย เส้นใยแสงชนิดนี้จะใช้สารจำพวกซิลิโคน โพลีเมอร์มาผลิตเป็นปลอกห่อหุ้ม มีค่า N.A. 0.22 (ซิลิกาเกรดสูง) และ 0.56 (แก้วบริสุทธิ์) ความยาวมาตรฐาน 1 ฟุต 3 ฟุต และ 5 ฟุต ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3.2 4.5 และ 5mm [8]

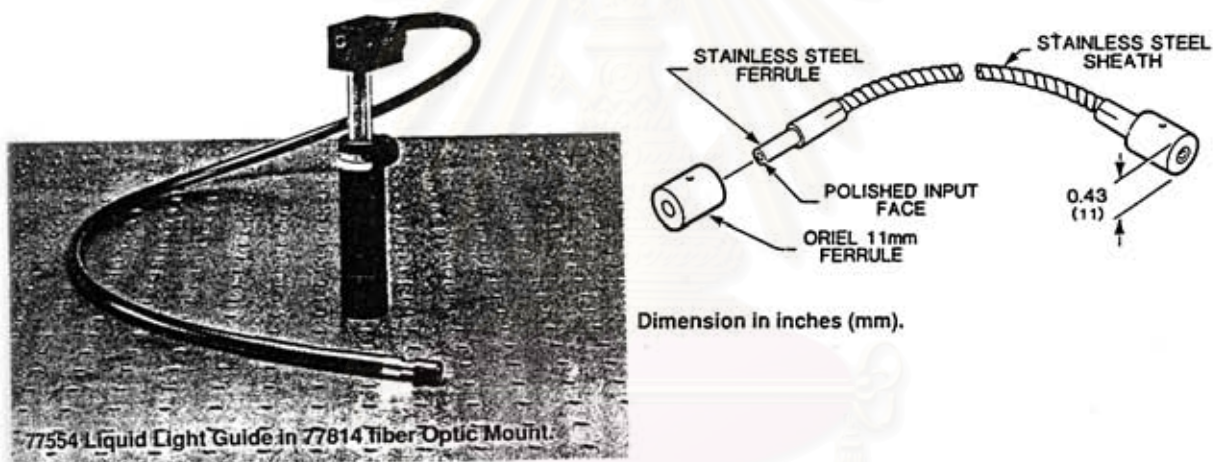

77536 Trifurcated end 77533 Bifurcated Fiber Bundles.

รูปที่ 2.24 แสดงภาพและเส้นกราฟการตอบสนองคลื่นของเส้นใยแสงชนิด Random หรือ Incoherent fiber bundles

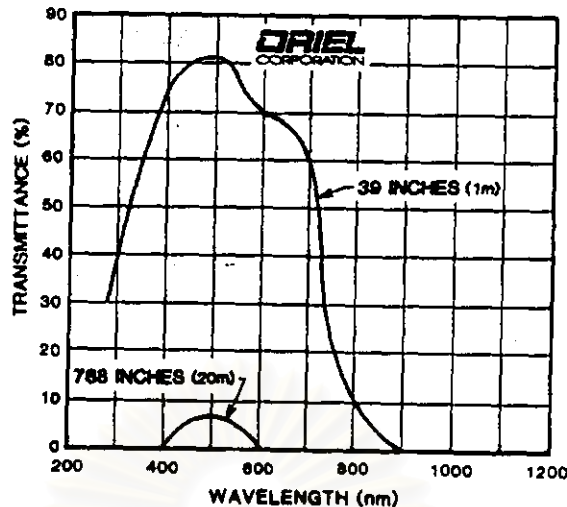
ข. เส้นใยแสงชนิด Liquid Light Guide

เส้นใยแสงชนิดนี้ออกแบบให้มีคุณสมบัติใช้งานสำหรับแสงย่านอุลตราไวโอเล็ต และอินฟราเรดได้ประสิทธิภาพสูงสุด อัตราการสูญเสียต่ำ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางโคเพื่อใช้งานได้ในเส้นเดียวไม่ต้องมัดรวมกัน สามารถส่งผ่านประกายแสงได้ตั้งแต่ 270 - 720 nm ได้ดี โครงสร้างของตัวสายภายในเป็นท่อพลาสติกบรรจุสลิคสารเหลวใสบริสุทธิ์ ที่ไม่เป็นอันตรายต่อร่างกายและราคาถูกกว่าเส้นใยแสงชนิดฟิวส์-ซิลิกามาก[8] สำหรับปลายสายทั้ง 2 ข้างจะปิดด้วยแก้วซิลิกาแล้วหุ้มด้วยโลหะกันสนิมประเภทสแตนเลสเพื่อเป็นหน้าตาต่างรับ-ส่งประกายแสง ส่วนตัวสายที่บรรจุสลิคสารเหลวจะหุ้มด้วยพลาสติกเพื่อให้โค้งงอได้สะดวกชั้นนอกถัดมาจะเป็นอลูมิเนียมและชั้นนอกสุดจะเป็น PVC อุณหภูมิใช้งานควรอยู่ประมาณ 60°C

รูปที่ 2.25 โครงสร้างของ Liquid light guide

ขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลางของสาย คือ 3-5 mm เป็นมาตรฐาน และแบบพิเศษจะมีขนาด 8 mm มุมสะท้อนของแสงจะอยู่ประมาณ 56° ค่า Numerical Aperture (N.A.) = 0.47 สำหรับความยาวของสายเป็นมาตรฐานมีขนาด 1 เมตร 1.5 เมตร และ 2 เมตร ดังนั้น การใช้งานย่าน UV หรือ NIR ที่ความยาวคลื่นตั้งแต่ 270 - 450 nm

รูปที่ 2.26 เส้นกราฟการส่งผ่านประกายแสงชนิด Liquid light guide

ก. เส้นใยแสงชนิดสายเดี่ยว (Single fiber)

เส้นใยแสงที่ใช้งานทั่วไปชนิดสายเดี่ยวจะถูกแบ่งตามดัชนีการหักเหของการนำแสงออกเป็น 2 แบบ โดยพิจารณาจากการสะท้อนของแสงภายในเส้นใยแสง เรียกว่า โหมด (mode) แบบแรกเรียกว่า แบบหลายโหมด (multimode) มีดัชนีหักเหเป็นแบบขั้น (step index) และแบบเกรด (graded index) และแบบที่สองเรียกว่า โหมดเดี่ยว (single mode) โดยทั้ง 2 แบบจะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของแกนนำแสงแตกต่างกัน คือ แบบหลายโหมดจะมีขนาดแกนตั้งแต่ 200 μm ถึง 1 mm ส่วนแบบโหมดเดี่ยวจะมีแกนเล็กมากคือ ประมาณ 5 μm ถึง 10 μm ซึ่งปัจจุบันแบบโหมดเดี่ยวเป็นที่นิยมใช้สำหรับงานด้านสื่อสาร เส้นใยแสงชนิดนี้ออกแบบไว้เพื่อการส่งแสงย่านอินฟราเรดได้ดี จึงสามารถส่งได้ระยะทางไกล ๆ เช่นการสื่อสารข้อมูลในระบบดิจิทัล การเชื่อมโยงโครงข่ายท้องถิ่น (LAN) ระบบเคเบิลใต้น้ำ (submarine) ซึ่งสามารถเชื่อมโยงได้ภายในประเทศและติดต่อออกต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีการออกแบบเส้นใยแสงแบบหลายโหมด สำหรับใช้งานย่านอุลตราไวโอเล็ต ดังรายละเอียดในภาพผนวก ข.

รูปที่ 2.27 โครงสร้างของเส้นใยแสงชนิดสายเดี่ยว (single fiber)

2.4.2 เลนส์ (Lenses)

เลนส์คือตัวกลางโปร่งใสที่มีผิวสองด้าน ซึ่งอย่างน้อยด้านหนึ่งเป็นพื้นผิวโค้งเว้าหรือนูน พื้นผิวโค้งนี้อาจเป็นพื้นผิวทรงกลมทรงกระบอกหรือทรงพาราโบล่าเป็นอุปกรณ์ในการรวมแสงหรือกระจายแสงเข้าสู่บริเวณไวแสงของอุปกรณ์ส่งผ่านแสง

2.4.2.1 ชนิดของเลนส์ 2 ชนิดหลัก

ก. เลนส์นูน (convex) หรือเลนส์รวมแสงหรือเลนส์บวก คือ เลนส์ที่มีความหนาตรงกลางมากกว่าที่ขอบ และทำหน้าที่รวมแสงขนาดให้หักเหไปผ่านจุดโฟกัสจริง

ข. เลนส์เว้า (concave) หรือเลนส์ถ่างแสงหรือเลนส์ลบ คือ เลนส์ที่มีความหนาตรงกลางน้อยกว่าที่ขอบ และทำหน้าที่ถ่างแสงขนาดให้หักเหไปผ่านจุดโฟกัสเสมือน

รูปที่ 2.28 ระยะโฟกัสของเลนส์นูนและเลนส์เว้า

จุดโฟกัสของเลนส์ คือจุด F ซึ่งเป็นจุดที่รังสีขนานและใกล้กับแกน x จะหักเหผ่านเสมอ จุดโฟกัสของเลนส์นูนเป็นจุดจริง ส่วนเลนส์เว้าเป็นจุดเสมือน ทางยาวโฟกัส คือระยะจากโฟกัส (F) ถึงกลางเลนส์ สมการของเลนส์ ขึ้นอยู่กับระยะวัตถุระยะภาพ และทางยาวโฟกัสของเลนส์นูน และเลนส์เว้ามีความสัมพันธ์กันดังนี้ [10]

$$\frac{1}{S} = \frac{1}{S'} - \frac{1}{f} \dots\dots\dots(2.27)$$

- เมื่อ S = ระยะวัตถุจากเลนส์
- S' = ระยะภาพจากเลนส์
- f = ทางยาวโฟกัสของเลนส์
- ดังนั้น S เป็นบวกเมื่อวัตถุจริง และเป็นลบเมื่อเป็นวัตถุเสมือน
- S' เป็นบวกเมื่อเป็นภาพจริง และเป็นลบเมื่อเป็นภาพเสมือน
- f เป็นบวกเมื่อเป็นเลนส์นูน และเป็นลบเมื่อเป็นเลนส์เว้า

กำลังขยายของเลนส์

$$\text{linear magnification} = \frac{\text{ขนาดภาพ}}{\text{ขนาดวัตถุ}} = \frac{\text{ระยะภาพ}}{\text{ระยะวัตถุ}} = \frac{S'}{S}$$

เลนส์นูนทำให้เกิดภาพจริงหัวกลับเมื่อวัตถุวางไว้นอกจุดโฟกัส แต่เมื่อวัตถุอยู่ระหว่างจุดโฟกัสกับเลนส์เว้า ทำให้เกิดภาพเสมือนหัวตั้งและมีขนาดภาพเล็กลง สมการของเลนส์คือ

$$\frac{1}{f} = (n-1) \left(\frac{1}{r_1} + \frac{1}{r_2} \right) \dots\dots\dots 2.28$$

เมื่อ n = ดัชนีหักเหของวัสดุที่ทำเลนส์

r_1, r_2 = รัศมีความโค้งของผิวทั้ง 2 ข้างของเลนส์

สมการนี้เป็นจริงสำหรับเลนส์ทุกชนิด รัศมีความโค้งของผิวนูน ซึ่งนูนเข้าหาดัศกกลางที่ทีบน้อยกว่าให้ถือเป็นบวก และผิวเว้าซึ่งเว้าหนีศกกลางที่ทีบน้อยกว่าให้ถือเป็นลบ

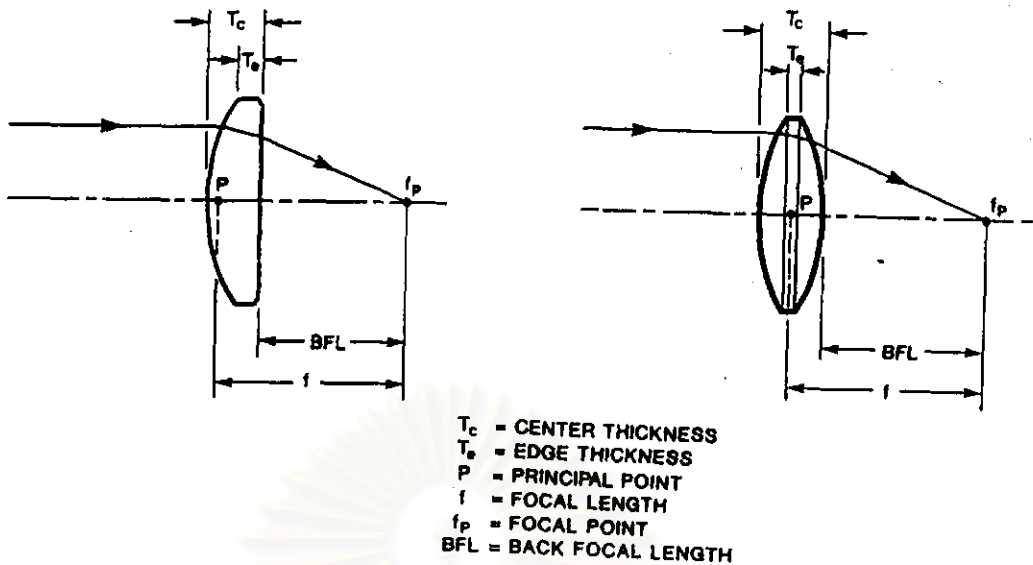
กำลังของเลนส์ (lens power เป็น diopters) = $\frac{1}{\text{ทางยาวโฟกัสของเลนส์เป็นเมตร}}$

ถ้าเลนส์ 2 อันมาประกบกัน ซึ่งมีทางยาวโฟกัส f_1 และ f_2 วางประกบกันจะได้

$$\frac{1}{f} = \frac{1}{f_1} + \frac{1}{f_2} \dots\dots\dots 2.30$$

2.4.2 เลนส์นูนชนิดฟิวส์ซิลิกา (Convex Fused Silica Lenses) [6]

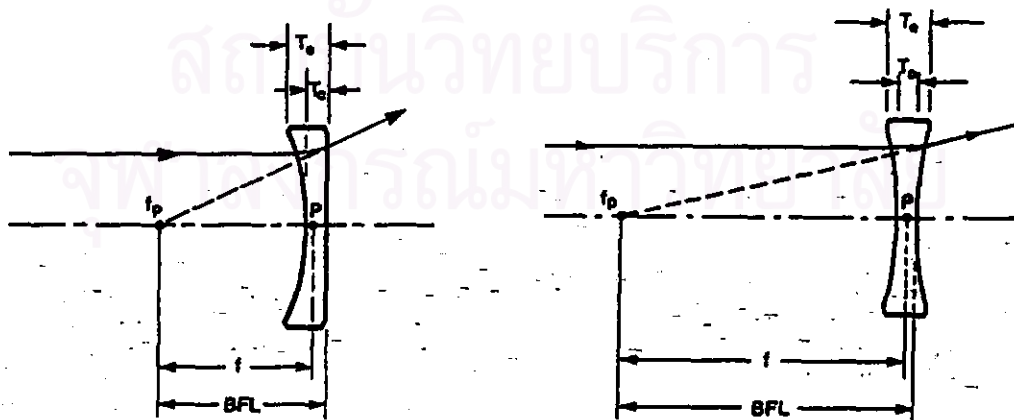
เนื่องจากคุณสมบัติของผลึกซิลิกาสามารถส่งผ่านแสงย่าน UV ได้ดี จึงนำมาใช้เป็นสารที่ใช้สร้างเลนส์มีชื่อทางการค้าว่า "Dynasil 1103 silica" นำมาหลอมขึ้นรูปเลนส์ให้สามารถในการส่งผ่านแสงที่ความยาวคลื่น 185-2700 nm ซิลิกาแบบเลนส์นูนด้านเดียวและ 2 ด้าน จะทำหน้าที่รวมแสงและได้ภาพจริง ซึ่งระยะโฟกัสขึ้นอยู่กับความหนาของเนื้อเลนส์ จึงควรเลือกให้เหมาะสมกับการใช้งาน ความบริสุทธิ์ของซิลิกาทำให้ได้แถบการส่งผ่านแสงที่กว้าง (broadband) ลดการกระเจิง ทำให้เกิดระยะจุดโฟกัสเป็นไปตามอัตราส่วน ระยะวัตถุ/ระยะภาพที่แม่นยำ

รูปที่ 2.29 เลนส์นูนแบบหน้าเดียว และ 2 หน้าชนิดฟิวส์ซิลิกา

2.4.2.3 เลนส์เว้าแบบฟิวส์ซิลิกา (concave fused silica lenses) [6]

ผลิตจากไดนาซิล 1103 ซิลิกา เหมือนเลนส์นูนฟิวส์ซิลิกา จึงมีคุณสมบัติและอยู่บนมาตรฐานการส่งผ่านประกายแสงตั้งแต่ 185-2700 nm บริษัทผู้ผลิตได้ออกแบบให้มีทั้งชนิดเว้าหน้าเดียวและเว้าทั้ง 2 หน้า (plano-concave lenes) และ (bi-concave lenes) เลนส์ชนิดนี้จะทำหน้าที่ต่างตาแสง โดยมีระยะโฟกัสที่ต่างกันขึ้นอยู่กับความหนาและความเว้าของผิวเลนส์ เพื่อให้เหมาะสมกับการเลือกใช้งาน แต่ยังคงอัตราส่วนแสงออกต่อแสงเข้าระยะโฟกัส คือ F_{out}/F_{in} เพื่อเป็นการควบคุมลำบีมของแสงมักจะใช้ควบคู่กับเลนส์นูนตามระยะที่ต้องการ

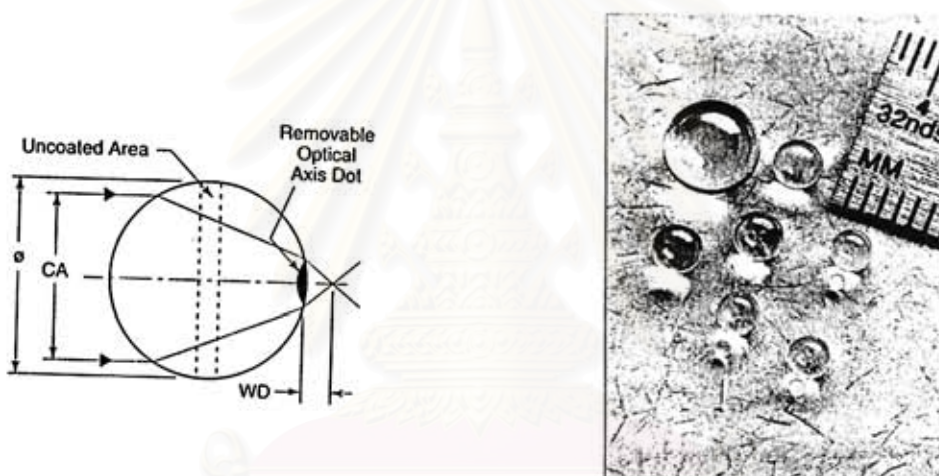

รูปที่ 2.30 เลนส์เว้าแบบหน้าเดียวและ 2 หน้า ชนิดฟิวส์ซิลิกา

2.4.2.4 เลนส์ทรงกลม(Spherical ball micro lenses) [9]

เลนส์ทรงกลมถูกออกแบบเพื่อให้รับแสงได้รอบตัวและให้ระยะโฟกัสที่สั้น ตามขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลาง ยิ่งเส้นผ่าศูนย์กลางมากระยะโฟกัสจะยาว แนวคิดนี้เพื่อใช้ในการส่งพลังงานแสงจากเลเซอร์สู่เส้นใยแสง และระหว่างเส้นใยแสงสู่เส้นใยแสงด้วยกัน หรือ เส้นใยแสงสู่ detector ผิวของเลนส์จะเคลือบ (coated) ป้องกันการสะท้อนของแสงด้วยสาร MgF₂ single-layer สำหรับตัวเลนส์ผลิตจาก LaSF Ng, เกรด A

เลนส์ชนิดนี้ออกแบบสำหรับการใช้งานย่านอินฟราเรดที่มีความยาวคลื่น 600 - 1550 nm จึงเหมาะสำหรับใช้ในงานด้านระบบสื่อสารข้อมูลกับเส้นใยแสงแบบ Single fiber

รูปที่ 2.31 เลนส์ทรงกลม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย